

SECOND CLASS MAIL

СВОБОДА НАРОДАМ — СВОБОДА ЛЮДИНІ!

ВІСНИК
THE HERALD
Суспільно-політичний лісатник

З М І С Т

	стор.		стор.
Що ж далі	1	Ф. Одрач — Містерія Прийдешнього	21
Петро Мірчук — Різні традиції	2	М. Ганушевський — Батьківський за-	24
Є. М. — З Нотатника	5	повіт	
I. Хорольський — „Комбеди” і „Ком-	6	В. Карай-Дубина — В боях за чужу	26
бедщина”		„родіну”	
I. В-к — Політичний квартет	10	I. Василишин — В дзеркалі дійсності....	30
A. Орликівський — Про сучасні клопо-		A. С. — 9, 11, 16	33
ти Японії		I. Федорович — Наказано: „запротес-	
Гетьман I. Мазепа — Дума	13	тувати” і „відмежуватись”	33
Проф. О. Оглоблин — Тариф 1822 р.	15	M. Г. — Репліка	35
1 Україна	16	Повідомлення	36

ВІСНИК
ОРГАН ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОНИ
ЧОТИРЬОХ СВОБІД УКРАЇНИ

ВІСНИК

ЩО Ж ДАЛІ

Минулий рік світова політика оберталася навколо проблеми мирного „співіснування”. Над цим конферували кільки разів, співіснування запивали в Кремлі, але... Коли вірити кремлівським господарям, то мирне співіснування в Європі майже неможливе, а в Азії тим більше. На конференції комінформівської вісім'їки, при участі спостерігачів Пекіну, Молотов заявив, що ратифікація лондонського й паризького договорів, приведе до великих міжнародних укладень. А ремілітаризація Західної Німеччини, яку переводять ЗДА, Англія й Франція, за твердженням його, спричинить: „не тільки братовбивчу війну між німцями, але викличе нову світову війну”. Свої твердження Молотов унаглядував ростом мілітаризму з Західної Німеччині та підготовкою військових сил в Європі. І не задовольняючись погрозами західному світу на московській конференції, Кремль вислав спеціальні ноти протесту до Парижу й Лондону, в яких погрожує анулювати укладені з ними умови 1942-44 рр., коли буде ратифіковане погодження й не припиниться зброяння Німеччини. Немає сумніву, що договори ці будуть ратифіковані. А тоді, якщо вірити Молотову і всьому, що говорилося на конференції в Москві, мало б в 1955 р. прийти до фактичного розриву між Заходом й Советським Союзом та його світом.

**

А в Азії? Сподівались, що відновлення дипломатичних відносин між Китаєм та Югославією наступить після подорожі Тіто до Індії. А воно сталося раніше. Доки Тіто полював на тигрів в Індії, його міністр зовнішніх справ Попович, що подорожував з ним, закінчив попередні розмови з міністром зовнішніх справ Китаю. І обидві країни обмінялися послами. Ця невеличка деталь важлива тим, що шість років тому, коли Тіто виключили були з Комінформу, він поспішив визнати уряд червоного Китаю. Політичні ворожі вбачали в тому якусь спорідненість націонал-комунізмів (китайського та югославського), сподіваючись, що вони не вжиться з московським царством. Тоді ж Мао-Тзе-Тунг відкинув запобіжливе визнання югославського диктатора, назвавши його „ренега-

том комунізму” й посол Югославії, не доїхавши до Пекіну, повернувся до себе. Тепер обставини інші. Білгород, Москва й Пекін близькі до дружби. Тіто не раз виступав проти „агресивної” антикомуністичної політики заходу, через яку Югославія, мовляв, не може брати участь в європейському оборонному союзі, засуджуючи ідеологічну пропаганду ЗДА.

Тіто їде в сенсаційну подорож до Азії, на відвідини, щоб помогти азійським державам, що об'єднуються в союзі „Коломбо”, створити нейтральний блок. А в цей час в портах Югославії вивантажується американська зброя й амуніція для тітовської армії. Тітовська диктатура, як теля сосе дві корові: антикомуністичну й комуністичну.

До Пекіна їздив в новому році і генеральний секретар ОН Гаміршильд, щоб домовитись про 11 американських полонених, яких в Пекіні оголосили шпигунами й збираються судити. Довгенько розмовляв він з китайським міністром зовнішніх справ про всякі справунки „співіснування”. А тільки закінчилась розмова, червоний Китай чотири рази протягом одного дня бомбардує Точенські острови, які за признанням ОН належать до Формози. Сотні бомбардувальників піднімались з китайсько-советських баз, скидаючи бомби на важливі стратегічні позиції на островах, демонструючи про нову фазу в гнилому співіснуванні. Бомбардуванням Точинських островів, пекінська диктатура унагляднила свої вимоги в співіснуванні: Формозу дайте, а тоді співіснуватимемо. —

**

В новорічному посланні президента ЗДА до Конгресу наголошено потребу зміцнення боєздатності ЗДА. Президент домагається: а) продовжити на 4 роки закон про обов'язкову військову повинність, б) схвалити широку програму військового навчання 17 і 18-ти літніх юнаків. Програма передбачає, що до середини 1959 р. молоді люди віком 18 1/2 — 25 років покликатимуться на 2 роки до військової служби. Молодь 17-18 років добровільно прийматиметься на 6-місячні курси військового навчання, яке вони будуть проходити в складі збройних сил. Вперше в історії ЗДА перебування в військових

Петро Мірчук

РІЗНІ ТРАДИЦІЇ

(До річниці 22-го січня)

Березнева революція 1917 р. в Росії викликала серед широких мас українського народу стихійний вибух **національних** почувань. Під час безлічі маніфестацій, улаштовуваних з приводу повалення царського режиму, українське селянство, а також українське робітництво розгортають **синьо-жовті** прапори. Мільйонові маси українського вояцтва, вимішані разом з усіма іншими національностями в спільному воєнному казані армії російської імперії, мов олива від води, відділяються від московського елементу в окремі свої національні частини й називають їх іменами українських гетьманів, виявляючи цим свою пов'язаність з традиціями **української державності**. На різних з'їздах і вічах із уст

резервах, після відbutтя військового навчання, буде обов'язковим.

Лукаві люди разом з слугами московської сатанії ведуть „наукову пропаганду” про те, що пора забути вандалізм совєтської Росії, а дивитись на економічні успіхи Совєтського Союзу хапатись за часові вигоди, домовлятись і „спів існувати”. А дійсність говорить, що 1955 рік стане роком „співіснування” в посиленному збренні. Незломні закони життя сильніші за теорію. І горе тим, що піддадуться лукавим теоріям. А що нам? Найкращою відповідлю на поставлене питання в заголовкові буде іти дорогою, яку вказував І. Франко:

Блаженний муж, що йде на суд неправих,
І там за правду голос свій підносить,
Що безтурботно в сонмищах лукавих,
Заціплій сумління їх термосить.
Блаженний муж, що в хвилях занепаду,
Коли заглухне й найчутліша совість,
Хоч диким криком збуджує громаду,
І правду й щирість відкриває, як новість.

„VISNYK” — „THE HERALD”

Published Monthly by the Organization for
Defense of Four Freedoms of Ukraine, Inc. 123
Second Ave., New York, N. Y.

„Second class Mail Privileges Authorized at
New York, N. Y.”

I. Wowchuk Editor in Chief.
Address: P. O. Box 304, Cooper Station
New York 3, N. Y.

промовців — українських селян і робітників, однаково тих, що в мундурах, як і „цивільних” падає клич: „За самостійну від **нікого незалежну Україну**”!

На звук революційних сурм озвалася українська стихія, пробудженої національної свідомості. В один мент стала вона перед очима всіх, як могутній, новий політичний чинник революції.

Та разом з ним зголосився до слова другий політичний чинник: група здекларованих і морально спролетаризованих українських інтелігентів і студентів, згуртованих в соціалістичних партіях УСДП (Українська Соціал-Демократична Партия) і УСРП (Українська Соціал-Революційна Партия). Запаморочені дурманом соціалізму, вони ще далеко перед першою снітovoю війною збились з пуття, порвали зв'язки з українською духовістю, з українською національною традицією та з тими ідеалами, що їх зберігав у своїй душі український народ, і, замінивши синьо-жовтий прапор української державності на багряний „прапор світового пролетаріату”, об'єктивно стали на службі московського імперіалізму. І коли на першій політичній маніфестації, після вибуху березневої революції, українські маси в Києві розгорнули синьо-жовті прапори з транспарентами „За Самостійну Україну!”, то українські соціалісти в той же час рішили на своїх партійних з'їздах: „Ідея самостійності України принесе користь лише імперіалізму. Українська демократична партія повинна виступати під гаслом **Федерації**, яка веде до розвитку пролетарійських сил і наближає її до соціалізму”. — „Ми, українці соціал-демократи, проти державної самостійності України!” — заявляв твердо ще 23 жовтня 1917 р. на засіданні Центральної Ради лідер соціал-демократичної партії В. Винниченко. А його партійний колега Б. Мартос додав до цього на з'їзді УСДП:

„Бо, чи ж не пошкодить самостійність України інтересам пролетаріату? І коли швидче можна дійти до соціалізму: чи тоді, коли Європа буде поділена на багато держав, чи тоді, коли їх буде зовсім мало?”

Це так ес-деки, тобто УСДП. А ес-ери, пов'язані з московськими ес-ерами не лише програмово, але й організаційно, називали прапор української державності просто — „ганчіркою”.

Ті дві політичні сили, національна свідомість і дурман соціалізму, хоч обидві мали за ціль

своїх змагань добро українського народу, були в дійсності протиставними і крайньо ворожими одна одній. А тому й мусів на землях України після упадку царату, відбутися насамперед важкий змаг між тими двома силами. Перша сила, пробуджена національна свідомість, як це заєвлюють і факти, і свої та чужі очевидці, була озмірно сильнішою, опертою на твердих основах, органічно звязаною з духовістю мільйонових мас українського народу. Правда, проти себе мала вона не лише „український” соціялізм, але й московських соціалістів всіх відтінів і московську чорносотенщину, тоді, коли українських соціалістів проти українських самостійників підтримували всі московські соціалісти й несоціалісти. Але слабість перших і сила других були, насамперед, в чому іншому: українська самостійницька стихія була в той час ще незорганізованою, розпорощеною, зdezоріентованою; а соціалісти, хоч нечисленні, були зорганізованими, з єдиними партійною дисципліною, з ясно накресленим завданням політичної дії. То ж коли у висліді цього, соціалісти ясно здавали собі справу з небезпеки, яка загрожує им від пробудженої національної свідомості й тому консеквентно, не перебираючи в засобах, змагали до знищенні українського самостійництва, то в протилежності до цього, напоєний пробудженою національною свідомістю український загал зовсім не здавав собі справи з політикою соціалістів, ставився до них з довір’ям, як до українських патріотів і без найменших підозрінь дозволив им, як наявні організовані силі, перебрати в свої руки керівництво революції в Україні.

Цей збіг обставин зумовив організаційну єдність двох протиставних сил, запекла боротьба між якими однак ніколи не припинялась. Була, значить, одна Центральна Рада, як репрезентант політичних змагань всього українського народу. Але, між тим, чого хотів український народ і тим, куди вели Центральну Раду, а за нею й увесь український народ соціалістичні керманичі Центральної Ради, була завжди непроходима зasadничя різниця.

І тому-то, коли українське вояцтво з усіх армійських частин розлогої московської імперії стало своїх делегатів до Києва на Військові З’їзди, щоб спільною радою та спільним зусиллям творити чим скоріше сильну українську армію, що стала б на сторожі безпеки відновленої Української Держави, то в рідному Києві від Центральної Ради привітав їх соціалістичний лідер В. Винниченко:

„Не своєї армії нам соціал-демократам і всім ширим патріотам треба, а знищенні всяких постійних армій. Не українську регулярну армію нам треба організувати... Українського мілітаризму не було, не повинно його бути й далі”.

І тому теж, коли Другий Український Вій-

ськовий З’їзд, що відбувся при участі 2.000 делегатів від 1,390.000 українських вояків поставив ясну вимогу негайного проголошення самостійності України, то від імені Центральної Ради ім було прочитано уложеній соціалістами Перший Універсал, в якому було сказано:

„Твої, Народе, вибрані люди заявили свою волю так:

„Хай буде Україна вільною. Не oddіляючись від усієї Росії, не розриваючи з державою російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям”.

З маньєцькою внерітістю повторено таке політичне „вірую” і в Другому Універсалі:

„Ми, Центральна Рада, яка завжди стояла за те, щоб не oddіляти України від Росії, щоб в купі з усіма народами її прямувати до розвитку та добробутку всієї Росії...”

А, що справа була не в фразеології, свідчать переконливо липневі події 1917 р. в Києві. Коли Полуботківський полк у висліді збройного виступу опанував Київ, щоб дати цим Центральній Раді зможу стати міцним урядом самостійної української держави з усією повнотою влади, то соціалістичні вожді Центральної Ради ганебно надуживши довір’я українського вояцтва, підступом зліквідували цей виступ і унешкідливили українських самостійників, відславивши полки полуботківців та богданівців на російські фронти, а самі — стали далі вести з московським урядом торги за те, щоб їх було визнано москалями єдиним територіальним представництвом України перед московським правителством „всієї Росії”.

Це, значить, були дві зовсім різні, одна одній протиставні сили. Вихідним заложенням і завданням для одної було — добро української нації, для другої — інтерес всеросійської пролетарської революції; одні прислухались до волі українського народу, другі — до бажань московського „правительства”; одні змагали до того, щоб привернути чим швидше повну незалежність Української Держави, щоб у ній стати до праці в користь українського народу, другі — щоб „не oddіляти од Росії” і „в купі з усіми народами Росії прямувати до розвитку й добробуту всієї Росії”.

Ненависть українських соціалістів до українських самостійників і їхня дружба з московськими різних відмін соціалістами були такі сильні, що після ліквідації повстання полуботківців було заарештовано й передано москалям для слідства й суду провідних українських самостійників і ні один зі соціалістичних лідерів Центральної Ради не згодився стати за ними; а після ліквідації большевицького повстання в Києві в грудні 1917 р. всі соціалістичні лідери Центральної Ради рішили й дали наказ — негайно звільнити всіх заарештованих большевицьких ватажків.

І зараз же, після ліквідації большевицького повстання в Києві, в момент, коли з Московщини сунули в Україну озброєні большевицькі орди, соціялістичні вожді Центральної Ради проголошували розпорядження про негайну демобілізацію українських військових частин, а „секретар військових справ”, соціал-демократ Порщ дав наказ цю ухвалу негайно виконати. Бо для українських соціялістів небезпечними були не московські большевики, але — напоєні самостійницьким духом українські військові частини!...

Своїми окремими шляхами пішли ті дві сили і в 1918 році.

Для московських большевиків кожний українець є ворогом. Вони тільки поділяють українців на категорії щодо часу виступу проти них і, унешкідлививши більш небезпечних, беруться до чергової групи. То ж, коли під кінець 1917 р. українські самостійники були „унешкідливлені”, вже відвертою й скритою деморалізацією, веденою українськими соціялістами, прийшла черга на атаку зі сторони большевиків проти — українських соціялістів. І тоді прийшов історичної ваги акт 22. січня 1918 р.

Але й Четвертий Універсал Української Центральної Ради не був вислідом, ні не став стимулом до ідейного поєднання двох діючих українських сил, тобто, вірніше кажучи, переходу українських соціялістів на самостійницькі позиції.

Українські самостійники зрозуміли й прийняли Четвертий Універсал як остаточну перемогу національної ідеї. І тому саме провідні члени „Братства Українських Самостійників” були тими, що зорганізували українську студентську молодь, щоб дати відповідь наступаючій на Київ орді московських большевиків і з національним гімном на устах пішли в нерівний бій.

Для українських соціялістів Четвертий Універсал був тільки маневром, конечною даниною для почувань українських мас. Змушені большевиками до збройної оборони, українські соціялісти погодились на проголошення державної самостійності України, бо знали добре, що тільки в ім'я національних ідей, український народ стане до боротьби проти московських большевиків. То ж як Третій Універсал супроводив соціялістичний лідер В. Винниченко заявюю, що „як раніш, так і тепер ми стоїмо на грунті організації загально-російської соціалістичної й федерацівної влади”, — так і в день проголошення Четвертого Універсалу соціалістична „Народня Воля” вважала конечним дати до акту проголошення самостійності України своє пояснення:

„Само по собі проголошення самостійності не являється останньою метою відродження України. Навпаки; голе гасло самостійності не має в собі нічого приваблюючого для справжніх

соціялістів... І коли під цей час наші соціялістичні партії знайшли потрібним поставити це гасло на чергу дня, то вони зробили так лише через те, що проголошення самостійності **вимагали обставин!**

До цинізму поставлено ясно: Українські соціялісти самостійність України „знайшли потрібним поставити як гасло на чергу дня”, бо... цього „вимагали обставин!” Четвертий Універсал, що для українського народу був і є святістю й основою дальших змагань, для українських соціялістів був тільки політичним маневром. Дійсно ціллю змагань українських соціялістів залишилось дальнє незмінно; „організація загально-російської соціалістичної й федерацівної влади”, яка визнала б українських соціялістів єдиним територіальним представництвом України, як „Юга Росії”. І так аж по сьогоднішній день.

Тому то для українських соціялістів не мала й не має ніякої вартості боротьба українського народу за самостійність України: революційна боротьба ОУН, збройна боротьба УПА й політична боротьба УГВР. Навпаки, вони лякаються, щоб гасло самостійності України, яке вони вважають засобом, не стало самоціллю й тому зі скаженою ненавистю виступали й виступають проти ОУН, УПА й УГВР. Тому з такою рішучістю відкидали й відкидають соціялісти орієнтацію на український народ. Четвертий Універсал для українських соціялістів є сьогодні тільки гасло, яке виносиється, або усувається з „порядку дня” відповідно до обставин. І коли обставини устами господина Керенського висловили побажання, щоб представники НРади в радіо „Освобождені” ні словечком не згадували про Четвертий Універсал, то ті без найменшого спротиву на це погодилися. Говорити про Четвертий Універсал будуть вони на томісті українській еміграції, бо — так вимагають обставини: адже ж лише відкликом до **національних** почувань, лише згадкою гасла самостійності України можуть соціялісти здобути собі мінімальну підтримку серед українського загалу.

Так ото Четвертий Універсал, датований 22-им січня 1918 р., зродив дві різні традиції: традицію боротьби за Українську Державу і ставлення ідеї самостійності в основу своїх змагань і — традицію маневрування між самостійністю і соціалістичною федерацією.

Тому, коли соціялістичне ядро сьогоднішньої НРади заявляє, що воно є носієм традиції 1917-19 рр., то це правда, яка вимагає лише уточнення, про котру з двох традицій мова. Соціялісти є дійсно носіями традиції — баламучення українського народу гаслами все-світінства соціалістичної революції і хитрунським потуранням самостійницьких кличів, якщо цього вимагають обставини.

Е. М.

З НОТАТИКА

31. XII. 54. У професійного інтелігента, особливо з хідноєвропейського, повстae з часом щось, що можна б назвати **розпустою мозку**. Він може „говорити про все” і притім „на високім рівні”.

Але, як кожна розпуста, і ця мозкова полішається неплідною, породжуючи лише снобістичну моду на безконечні „дискусії” (ц. з. переливання з пустого в порожнє) та заражаючи її соблазнюючими „малих сих”.

Якби то Навий Рік приніс нам більше отого погорджуваного „мужицького розуму”, який ніколи не шкодить взагалі, а який так потрібен був би нашим діячам саме в цій страшній добі, коли, дійсно, „з-за дерев не видно лісу”.

3. I. 55. Об’єднувально — „антикомуністичні” заходи сторонніх чинників ось кілька десятиліть натрапляють на перешкоду. А саме — труdnо не всміхнутися! — на брак серед антибольшевицької еміграції не лише „руssкого народу”, а навіть хочби сяких-таких його представників. Не можна ж, між нами кажучи, уважати за його представників тих одеських, проскурівських і київських персонажів, що так галаcтиво — безцеремонно той „руssкий народ”reprезентують.

Повстає якась „загадкова картишка”, якась шарада: справді, де ж ті справжні „руssкі”? Куди вони заховалися серед „rossяністичної” мішанини, що або складається (в пасивній — більшості) з „енків”, або (в активній меншості) з... одеситів? І як же іх звідти видобути?

Носієм традиції героїчної й безкомпромісової боротьби за самостійність Української Держави є український народ і, зокрема, його кращі сини, що за всяких умовин вели й ведуть по сьогоднішній день боротьбу за здійснення національно-політичного гасла, проголошеного Четвертим Універсалом 22. січня 1918 р.

Факт існування й ідеї цих двох традицій, зв’язаних з 4-им Універсалом, традицій одна одній протиставних, поставили ще раз перед очі українського громадянства постави й дія УНРади в минулому році якраз в матерії „організації всеросійського соціалістичного й федерацівного” „антибольшевицького центру”. (У зв’язку з цим зовсім оправдано речник соціалістів П. Феденко висловив прилюдно своє здивування: „І що ж робить ще в УНРаді ОУН полк. Мельника?”).

Пригадку і факт існування і дії тих двох традицій вважаємо дуже своєчасною. Злегковаження його українським народом в 1917 р. мало страшні наслідки. І повторитися це більше не сміє. —

Добре булоб, коли б хоч в новім році над цією загадкою призадумалися п.п. росіяни. Може б тоді домислилися, **хто** саме і **чому** саме так репетує про догмат єдинонеділімості.

І так підозріло панічно боїться не большевизму, а „расчлененія”...

10. I. 55. Як відомо, у всіх європейських мовах частка „ся” пишеться роздільно. Писали були роздільно й ми...

Аж десь на початку століття раптом знявся крик: „не економно, забирає місце... в школах нас вчать писати разом... нашо відділятися”... і т. інше. Легко уявити, яка почалася жвава жабомишедралівка — ми ж бо формалісти й принципіялісти... не в принципових, розуміється, справах. Даремно старий Евген Чикаленко навіть віршем согрішив:

Щоб нам не ділитися,
Треба відділити „ся”.

Помогло, як в стінку горохом. Забрали слово не лише „вчені” („у нас в Золотоноші так не говорять”), а й таки вчені філологи. І по давних, палких і нестриманих дискусіях — зі зламанням кількох авторитетів і репутацій — злощасне „ся” уроčисто й соборно почали писати разом. Галичани (назагал більш податні на „повів зі скочу”, аніж це звичайно уважається) досить легко (в ім’я Соборності) і в те пристали, як тепер на „зачитати”, „В’ячеслав”, „постати”, „сл. памяті” і інші винаходи.

Чому це згадується? Адже справа з „ся” вже скінчена й припечатана (хіба в Державі...). Пошо це колупання в безнадійнім минулім?

Ніби дрібнички все це: не людина для правопису, але правопис для людини. Але спробуймо на хвилину придивитися цим дрібничкам ближче й глибше. Та запитати себе: **кому** все це було і є потрібно? Кому потрібні всі ці правописні революції, що їх, вже за нашої пам’яти, маємо кілька, а, властиво, маємо перманентну правописну революцію ось вже протягом більш, як десяти років. І то де? — за межами сов влади.

Чи ж це не небіжчик Постишев „науково” повикудудав всі „г”? І як же музикально звучить у деяких земляків така напр. „арханізація”! Чи ж історія з „ся” не повторилася в славнозвіснім апострофі, що так приємно наближає нашу літературну мову до рівня фольклорних записів з якогось племенного резервату? Чи такі новотвори, як „вісник” і „постати” не взивають — за ціну дуже дешевої, але й дуже зловісної „фонетичності” — саму етимологічну **істоту** слова.

Адже кожен шануючий себе нарід заховує в правопису навіть давно відумерлі **фонетично-графічні** сліди: дашки у французів замість ще в середньовіччі втрачених літер старофранцузь-

(Закінч. на ст. 6)

I. Хорольський

„КОМБЕДИ” І „КОМБЕДЩИНА”

Про комітети бідноти — комбеди наша публіцистика писала мало. Воно й зрозуміло, далеко легше, аналізуючи наші поразки й трагедії, пояснювати їх тим, що, мовляв, не сила була встояти проти сильнішого ворога. Таке пояснення заспокоює наше сумління, присипляє думку, але звалюючи всі причини невдач на підступного ворога, не помічаемо, як повторюємо вчорашні помилки нині. Коли б то тільки помилки, а то куди й гірше.

Чи треба крацої ілюстрації на те, як оті потягнення „великої політики” в минулий, так званий, Переяславський рік. Ми дискутували, маніфестували проти імперських затій привести Україну до моральної присяги: бути навіки разом з Росією. А самі, що робили? Перескочили на російські стратегічні позиції й воювали з них із своїм „фашизмом”. Робили це в той час, коли ніякі „обставини” не змушували до того. І, не маючи жадних аргументів для пояснення своїх дій, посилались на те, що, мовляв, всі говорять з ворогами. Америка говорить, йде на компроміси, чому ж і нам того не робити. Сліпе, некритичне мавпування когось, без аналізу, чи вийде то нам на добре — типова прикмета психологічно злюмпенізованого невеличкого прошарку українського села, з якого большевики організовували комбеди. Про людей, які некритично мавпують когось, йдучи за чужими прикладами, на селі говорили: „коваль коня кує, а жаба й собі ногу подає”.

Лаємо, клянемо пушкарівщину, барабашівщину й кочубеївщину, а в приватних листах про неприватні справи вимагаємо йти до АКВБ і скласти „усну заяву”, що „коли вони будуть субсидіювати далі цю прокомунистичну темну зграйку (мова про Союз Земель Соборної України — ред), то Центральний Комітет УРДПІ стане на шлях ревізії своєї постави до акції АКВБ”. Лідер „революційної” партії вимагає від свого заступника, який гостєє в Америці, „роз’яснити, що ця група прокомунистична, що ці люди об’єк-

кого *fenestre* тепер *fenêtre*, або „чарки” у Чехів, що давно вже не наголошуються... .

Кому ж в дійсності залежало й залежить на тім, щоб „правописаніє не слишком отічалось”, а коли й так, то робило вигляд дивовижний і неповажний, „діялектичний”, „народній”. Так, як в часі „українізації” київські малороси дотепкували: „Ви ето по-українські ілі серйозно?”

За цими „правописними дрібничами”, за цими „деревами” встає у нас вже не „ліс”, а джунглі політичної (та й культурної) **сліпоти**.

тивно виконують замовлення МВД і Малєнкова’. Типова комбедівська поставка, кочубеївщина в пролетарському оформленні. Психологічно ці явища одного порядку, хоч робили їх люди з різних соціальних станів. Багатий і славний був Кочубей, але психологічно й політично комбедчик.

Політичними деклараціями можна приховати тіло, але комбедівської душі, нутра — ні. Комбедщина то не стільки організація наймитів і біднішого селянства, придумана Москвою для завоювання здобутків української національної революції знутра, нашими руками, як психологічна структура в соціальному вияві, оформивши яку, ворог облегшив собі завоювання України. Офіційно названо той большевицький витвір комітетами бедноти, а на Україні зукраїнізовано на комітети незаможніх селян. Загальне уявлення про цей „інструмент клясової боротьби” таке, що ніби то бідні селяни об’єдналися в свої товариства для виборення собі економічного добрауту. Насправді так воно не було. В етнічній Росії комбеди створено в травні 1918 року і проіснували вони тільки до листопада ц.р. На Україні їх наказано організувати в 1920 р. і діяли вони до кінця 1933 р. Деталь преважна її характеристична для зрозуміння завдань, які ставили Москва перед витвором Леніна на Україні.

Загально знанім є, що селянське питання для большевиків в революції „було найскладнішим”. Пролетарську революцію селянство національних територій імперії зустріло багнетами, обрізами, боротьбою проти неї. В етнічній Росії большевики, коли й зустрічали спротив на селі, то епізодичний, викликаний льокальними причинами, головними причинами невдоволення були економічні заходи советської влади. Використовуючи невдоволення селянства, російські політичні партії, що розходились з большевиками в тактиці революції, а не цілях, де-не-де організовували селянство етнічної Росії для боротьби проти большевицької влади. В етнічній Росії були селянські повстання проти економічної політики большевиків. Влада відносно легко давала собі раду з ними, усуvalа недоліки, і життя входило в імперське річище. Зовсім інакше було на окраїнах Імперії (Україна, Білорусь, Узбекістан, Кавказ тощо).

Комбеди в Росії, як уже говорилося, протривали дуже короткий час. Творено їх, за окресленням Леніна, для того, щоб „внести в село свідому соціалістичну боротьбу”. Подумані вони були, як допоміжний інструмент продовольчої політики центральної влади на селі, тому й під-

лягали Народньому Комісаріатові Продовольчих Справ.

Дуже короткий час потрібний був отої інструмент большевицької диктатури для розгортання й закріплення соціалістичної влади в московському селі. Коли в Центрі побачили, що вже більше нема в них потреби, то їх зліквідовано. Село на Московщині відносно легко сприйняло большевицькі лъозунги боротьби за соціялізм.

Інакше було на „окраїнах” Імперії. Народи, завойовані чи підкорені Росією, в революції на перший плян висували національні цілі, здійснювали свої національні ідеали. І боротьба за соціалізм поза московською етнічною територією перетворилася в війну московсько-большевицького центру за утримання периферії імперії. Союзьку центральну владу населення етнічної Росії сприйняло як свою, вона стала улюбленою для нього владою, як писав тоді Сталін. Тому головним завданням було змусити населення національних територій імперії, передусім селянство України, полюбити ту владу. Дві цілком відмінні, протилежні до своїх завдань і змісту революції. На Україні революція мала національний характер, а соціальні моменти були складовими частинами її. В Московщині революція, кермована большевиками, при допомозі соціалістичних лъозунгів рятувала Імперію, в якій від лютого до жовтня централістична влада втратила будь-який вплив на національних територіях. Імперські обручі, коли їй зберігалися, то номінально, а клепок (національні республіки) не тримали, вони розсипалися — народи в національних революціях оформляли себе в національні держави. „Широкою хвилею розлилось на Україні стихійне дрібнобуржуазне самостійництво, вороже централістичним прагненням пролетарської влади”, — пише Антонов-Овсеєнко в своїх спогадах з часів війни Росії проти України. Цей головнокомандувач большевицьких військ на українському фронті називає самостійництво стихійним, хоч в другому місці своїх спогадів пише, що воно було великою політичною силою. „До совєтської влади найнегативніше відношення. На совєтську владу дивляться, як на владу чужоземну... На волоських радах виносять ухвали з простестами проти захоплення влади Великоросією”. (Антонов-Овсеєнко т. III. „Госвоеєніздат” 1932 р.)

Деякі наші публіцисти і політики ще й досі не розшолопають різної природи і завдань, які здійснювалися в революції українській і російській (московській). На одних зборах в Нью-Йорку, вліті минулого року, де велася дискусія про неіснуючий в Україні „хвильовізм”, люди пригадали його оборонцям жорсткі часи боротьби Москви з українським селом. На це чільний представник революційно-демократич-

ної партії на Америку з кепкуванням кинув: „Ви й досі шкодуєте та плачете, що кожушки потрусили на декому. Так треба було.” Бідолаха, він і в Америці не второнає, що не про „кожухи й кожушки” йшло тоді, а про завоювання Москвою влади на Україні. Стягаючи з українського селянина взимку кожух, руйнуючи його садибу руками комбєдчиків, російські большевики завоювали Україну знутра, при допомозі люмпенських елементів, юдину роботу яких ще й досі дехто уважає за позитивну, творчу і революційну. Раковський у своїй доповіді „П'ять років української радянської влади” (Червоний Шлях 1923 р., серпень), наводить заяву українського міністра Матроса, який сказав; „Ми переконалися, що з куркулем держави будувати не можна”. Від себе Х. Раковський каже: „Між тим для Української Народної Республіки, для петлюрівської влади куркуль був грунтом, основою існування”. Большевик Раковський, що завоюував Україну, за п'ять років хазяїнування на ній правильно оцінив силу українського села. Він глузує з недолугої політики українського уряду, який, ведучи політику соціального розшарування, руйнував національну структуру, вибивав ґрунт з-під себе, ліквідував себе і політично обезголовлював національне село.

Комбєди на Україні були подумані в зовсім іншому пляні, з істотно іншими завданнями, як то було в етнічній Росії. На Україні цей орган пролетарської диктатури імпортована з Росії за два роки перед тим комуністична партія (КП-б-У) почала організовувати в березні 1920 р., а узаконено його спеціальним декретом окупаційного уряду на Україні в травні того ж року. Діяв він аж до генеральної розправи з українським селом, до ліквідації заможнього селянства, як кляси, цебто до перемоги окупаційної влади над українським селом. Ті, що говорять про кожухи, не розуміють політичної суті, змісту боротьби, яку повели большевики на Україні, спираючись на „комбєди”. Перемагаючи затяжний спротив українського села проти організації „Комбєдів”, влада насаджувала опірні пункти московської окупаційної системи з найширшими політичними завданнями й правами. „Комбєдам” фактично належала повнота влади на селі, а не радам. Навіть за часів НЕПу, коли на зовні в економіці панівним гаслом було „збагачуйтесь”, „комбєди” залишалися вирішеною політичною силою. Вони позбавляли селян права голосу, без їхньої посвідки про політичну благонадійність батьків молодь не могла вступати до військових шкіл. Та ж незугарна посвідка була вирішною на чистках студентів селянського походження. А чистки на Україні відбувалися майже щороку. Комбєди були подумані, як опора московської влади в її боротьбі проти націо-

нальної органічної структури села. За допомогою іх московська влада здійснювала централістичну політику пролетарську формує, а московську суттю. Селянство Полтавщини характеризувало комбедчика так: „Та він же соціальний, клясовий”, цебто чужий, не наш. І в цьому простому окресленні криється глибока правда.

Самі большевики признають, що українське село було не диференційоване, „не поділялося на клясові шари”, а становило органічно національне ціле, і, як пише Скрипник, було пройняті „стихією куркульського націоналізму”, цебто селянського націоналізму. Перед большевиками на другий же день після окупації України стало питання, як цю стихію диференціювати, розшарувати, протиставити одну частину другій. Для того її були придумані „комбеді”.

Статут КНС зовсім невинний. З першого погляду виглядає так, що організація мала своїм завданням поліпшувати матеріальний добробут біднішого селянства в союзі з середніками. І в розділі про склад організації немає виразних обмежень щодо матеріального стану „комбедчиків”, лише сказано, що членами „комбеду” (КНС) не можуть бути ті, що живуть з лихварства, або постійно користуються найманою працею. А таких в селі на Полтавщині, на 200-300 дворів, було біля 5%, а на Поділлі й Київщині ще менше. Організація подумана для бідноти, як бачимо, давала можливість бути в ній переважній більшості українського селянства. Далеко суворіші були політичні приписи статуту. Не матеріальний стан, а національно-політичне обличчя, думання бралося за підставу при прийманні до „комбедів”. І статут в кількох пунктах наголошує, що не можуть бути членами КНС „учасники банд” і ті, „що активно боролися проти радянської влади”. А хто ж в українському селі в перші роки не боровся проти совєтської влади? Та ж за твердженням Раковського, Скрипника, Антонова-Овсєєнка та інших, що знали українську дійсність, село з усіх боків обступило московські окупантіні сили. За статутом „Комбеди” (КНС), були ніби організацією біднішого селянства, але в дійсності, політичній практиці, це була організація сільської босоти, зденаціоналізованого елементу, — психологічно чужого українському селу. Іноді до комбедів вступало й заможне селянство, що не мало свого національного обличчя, зденаціоналізований елемент. Навпаки, чесне небагате селянство, біднота не хотіла вступати туди, поборювало й чинило спротив при організації „комбедів”. Цікаво, що церковних старостів, навіть церковних сторожів, незалежно від матеріального стану, не допускали в комітети, як служителів культу. „Комбедам” давалися великі пільги щодо продподатку, продрозверстки, значна частина з пограбованого майна під час розкуркулювання залишалася в руках „комбедів”.

Цим влада заохочувала волоцюг і охочих на чуже вступати до „комбедів”.

Про те, як і для чого організовано комбеди, газета „Комуніст” 1920 р. писала: „Увечері 21 серпня відбув з Харкова на Правобережну Україну інструкторсько-агітаційний поїзд совєтської федерації, надісланий ВЦВК, як подарунок російського пролетаріату робітникам і селянам. Завдання його — братерська допомога на Правобережжі в справі установлення міцної совєтської влади і переведення в життя всіх здобутків революції. Одна з основних робіт поїзда — допомоги організації комітетів незаможних селян для боротьби з куркульством”. Коментарі до цієї замітки зайлі, а газета не перебільшувала „допомоги братнього пролетаріату”. В листопаді 1920 р. в тому ж „Комуністі” повідомлялося про організацію курсів по містах України, що мали підготовляти партійних робітників для організації комбедів.

Відомо, що з транспортом в Імперії в роки російсько-української війни було надто туго, проте на таке поважне діло, як організація комбедів на Україні, „братьї пролетаріят” посилає цілі поїзди агітаторів, фахівців того діла. Вони ж і курси уряджували для підготовки фахових кадрів для „комбедів” із зденаціоналізованих півнітелігентів. Та й такі заходи мало допомагали справі. Селянство кепкувало з братньої „допомоги”, і до комітетів не йшло. Тих, що записувалися, винагороджувано. Ім давали допомогу: наполовину, а то й зовсім звільняли від продрозверстки, а потім продподатку, їх наділяли кращою землею тощо. Інструктори для організації комбедів часто приїздили на збори з лантухом соли, або сувоєм ситцю, щоб цим заманювати до комбедів. Проте дуже часто після організації комітету не вистачало членів, щоб обсадити його управу. (Так часто буває у нас з товариствами твореними диференціяторами української спільноти). Та це не зупиняло московської влади: вона знала, що й для чого робить, а прогресивні „собачки”, що допомагали цьому, того не розуміли. Після енергійної наполегливої підготовчої праці над організацією комбедів в кінці 1920 р. відбувся з'їзд комбедів. На ньому ухвалено: „1) зобов'язати незаможне селянство України включитись до військ внутрішньої служби проти бандитів. 2) Організувати оборону сіл. Кожний район, в якому гостро стоїть питання боротьби з бандитизмом, повинен організувати територіальній полк, об'єднати в ньому найсвідоміших і найвідданіших справі працюючих незаможних селян”. Під бандитизмом, очевидно, розумілося збройно-політичний спротив українського селянства московській окупантії. „Комбеди” і мали стати осередками, спираючись на які, влада полегшувала підкорення українського села московському централізму.

Та організація їх не легко давалася большевикам. Не допомагав ситець і сіль. Інструкторам доводилось ходити по хатах бідноти, намовляти, обіцяти, — кликали бағатьох, а охочих було мало. Найбільш стійкими на Полтавщині були ті села, в яких селянство до революції належало до козацького стану (в пашпорті — козак). Кількарчний період організації комбєдів — це „мирна” війна совєтської влади проти українського села, за теперішньою термінологією, це — стан холодної війни окупаційної влади з політично обезголовленим українським селом. Вилонивши з недиференційованого села найменш стійкий і здеморалізований елемент, винагороджуючи його пограбованим добром, большевикам удається проломати національну стихію. Типовий статут сільських комітетів незаможних селян затверджено НКВД тільки 14 листопада 1925 р.

За цим статутом вся комбєдівська система підлягала НКВД, ним кермувалася й унапрямлювалася. Деталь преважна, яку мабуть забули герой кожухів і кожушків. Структурально й адміністративно „комбєди” на Україні були клітинами в системі НКВД, а керівництво й нагляд за всією системою зліснювалось через уповноваженого ОДПУ Союзу ССР з Москвою, хоч Україна мала свою державну конституцію.

А кожушки, про які згадують і в Нью Йорку, — це був дар Москви українським цуцикам за їхню вірну — собачу службу.

Проте сільські комітети, не зважаючи на таку війовничу настирливість влади, не стали чи сельними. Дуже часто розпадалися, і починалася історія наново. Як звичайно, в усьому обвинувачувано заможне селянство. Року 1921-го, коли Москва вперше зорганізувала голод на Україні, влада, щоб заманити голодне селянство до „комбєдів” видавала допомогу хлібом, і посилала грабувати заможніших, та й це мало помогало. Охочих грабувати збіжжя знаходилося мало, ледве хватало на свідків при грабуванні (викачка хліба, яке робили продовольчі загони). І під час суцільної колективізації, коли знімали „кожухи”, ліквідуючи господарів української землі, теж не було багато охочих. На село — три — чотири активісти. При облавах на селян, які переводились часто вночі, доводилося збирати „комбєдчиків” з кількох сіл. Крім політичних завдань які здіснювали окупаційна влада через комбєдчиків, комбєди мали стати осередками деморалізації українського села, силою, що руйнувала національну психологію нашого селянства.

Хоч українського села большевики не „окомбєдили”, але „комбєди”, на які спиралася московська окупаційна політика на Україні, свою роль виконали. І мав рацію Х. Раковський, який про їхню роль казав: „Нам треба було знайти засоби, щоб внести в цю селянську пис-

хологію ясність, і це було зроблене за допомогою гасла, яке ми кинули на село — організація незаможників у комітети. Тільки через це ми змогли дати на протязі 1920, 1921, 1922 рр. селу той лад, який і досі там існує”. До цього треба додати, що без збройних дивізій, які Москва посилала на завоювання України, „комбєди” того ладу не тільки не утримали б, а його й не починали б творити, бо й іх би не було. Вони були подумані, як опірні розвідчі пункти для чужої сили, як п'яті колони тієї сили, що завоюувала в затяжній війні Україну. І цю ролю вони виконували весь час, а зокрема в 1921-му голодному році і під час генеральної голодової облоги в р. 1933. Більшість комбєдівського активу в тій облозі й загинула. Заможніше селянство — хуторяни, або само покинуло під тиском влади свої оселі й блукало по просторах Імперії, ховаючи своє минуле, або виселене було примусово напередодні голоду. Його слідами пішло хазяйновитіше селянство, енергійніше, оселяючись в містах, радгоспах і на промислах Імперії. Голодова облога, яку допомагали організувати окупантові комбєдівські цуцики, найдошкульніше вдарила по біднішому селянству.

Пригадується один епізод року 1928-29. Початок суцільної колективізації. Харківський двірець набитий мігруючим селянством — буквально ніде ступити. Тижнями чекають, щоб попасті на будь-який поїзд. Ми з приятелем випроваджали чотири родини з Полтавщини до Архангельська. Вони втекли до Харкова за день перед облогою їхніх господарств. Один із них господарів, дивлячись на переповнений людьми двірець, промовив, оглядаючись: „Комбєдчики хазяйнують, готовуються сіяти” (було це напротивесні). Другий, не поспішаючи, ніби до себе вимовив, похитуючи головою: „Лиха іскра по-ле спалить, сама щезне”.

ТАИ ЩОЖ ТО ЗА НАРІД, КОЛИ НЕ ДБАЄ ЗА СВОЮ КОРИСТЬ І НЕ ПОПЕРЕДЖУЄ ВИДИМОЇ НЕБЕЗПЕКИ? ТАКИЙ НАРІД НІКЧЕМНІСТЮ СВОЄЮ УПОДІБНЮЄТЬСЯ СПРАВДІ ДО БЕЗЧУВСТВЕННИХ ТВАРИН, ЩО НИМИ ГОРДУЮТЬ ВСІ НАРОДИ.

Гетьман І. Мазепа

Головна Управа ООЧСУ просить членів ООЧСУ передплатити „Історію Русів” і організувати передплату серед українського громадянства.

I. В-к

ПОЛІТИЧНИЙ КВАРТЕТ

Російські „демократи” підняли пресовий лемент навколо центру для боротьби з „інтернаціональним” комунізмом. Чи не снується нове павутиння єдинонеділімських сітей? Грудневий обмін думками ведено дуже організовано — за непередрішенськими нотами. То політичний квартет, де кожний грав свої ноти, добре знаючи свою партію. Почав його, задав тон, редактор Вайнбаум, він і закінчив. Весь час ішло про сепаратистів, російську демократію, американський комітет, а в кінці полеміки додано статеечку М. Задорожної на тему, „Хто представляє українців в Америці”. Виступ М. Задорожної, ніби не пов’язаний з цілим квартетом, але він важливий, бо унагляднює тактику чергового приступу проти української самостійницької політики і спільноти. М. Задорожна пише, що одержала три листи від УККА в справі Народного фонду. Прочитавши підписи екзекутиви й членів Політичної Ради, вона запитує: „Хто представляє українців?” І відповідає: „Всі з Галіції, або тут рождені галичани”. Це в екзекутиві. А в Політичній Раді: „На 24 члени — 6 дійсно з України, а 3 хоч і з України, то „бандеровці”. Ці продалися галичанам за теплі місця”. Ну і висновки, як звичайно, сугеруються хахлам: воюйте між собою, забавляйтесь арифметикою репрезентації провінцій. Арифметику тут подано спеціально для людей провінційного думання, щоб за нею вони не збегнули алгебри поділу їх на провінції. Щоб роздумували над тим, яких більше в УККА: від Дніпра чи від Дністра, втрачали свою етнічну єдність, національну окремішність. А може ще й для того, щоб не здумали запитати музик: а хтож то так воює проти свободи народів за імперію русских в ім’я інтересів „російського народу”. Такий останній акорд в тому квартеті.

Музичили: М. Вайнбаум, С. Мільгунов А. Керенський і Б. Ніколаєвський, а духу піддавав відомий „демократ” Дикий. Він, як завжди, в національній проблематиці тримається старої заради: „тащить і не пущать”. Це він сказав і цього разу, перед тим, як почали грati непередрішенський квартет. Музики писали багато, майже щодня. А головний диригент в тому квартеті разів п’ять чи шість на протязі грудня займав становище до непередрішенських діл і до Росії. Патріотизм до Імперії у редактора НРС дуже великий, а ненависть до національностей, поневолених Росією, ще більша.

Російська Імперія завжди мала своєрідну, властиву їй касту „служилих” людей. Були це дуже часто інородці, не москалі, які пов’язали свою долю з Імперією і істота їхня пройнялася

глибоко імперським думанням. Таку касту має і нинішне керівництво Імперії. Її дбайливо готують, вирощують не тільки для потреб Імперії, а й на експорт — закордон. Про „служилих” людей російський сатирик Салтиков говорив: „Є люди, які мішають патріотизм вітчизни з патріотизмом Его Превосходительства”. Вони не мали ніколи жадного зв’язку з народом, а коли й мали, то сидячи на його трудовому горборі, але завжди патріотично виступали в обороні того народу. Їхня імперська свідомість живилась і живиться не інтересами народу, який вони ніби боронять, а тимбільше не інтересами свого народу, а жадобою влади, жадобою принижувати інших і панувати над ними, пафосом зверхності. І тепер, боронячи Імперію тут, вони не мають нікого за собою, але виступають завжди від народу. Якого?

Грудневий квартет, про який іде мова грався на імперських тутешніх нотах. Редактор Вайнбаум в кількох статтях своєї газети пробирає російські демократичні організації, що вони влізли в халепу з „націоналами”, почали дискусію над національними проблемами і через це мовляв, ще не дійшло до єдиного центру боротьби з большевизмом. На його румку з „розчленителями”, отими сепаратистами, взагалі нема про що говорити, їхнє діло слухати росіян. Легенько дорікалось і Американському Комітетові за те, що він, не позбувшись національної проблеми, „поліз у воду, не спитавши броду”, намагаючись об’єднати „прибічників єдиної Росії” з ворогами тої єдності, „руssких” з ворогами „руssкого народу”. Отак заграв на „демократичних” нотах на початку редактор Вайнбаум, мабуть, передбачаючи, які будуть відповіді. Перед початком тієї „полеміки” були опубліковані резолюції Ліги Боротьби за народну свободу (Абрамович) і КЦОНР (бувший КЦАБ) в справі двох центрів. В обох резолюціях схвалювалося політику АКВБ, але категорично вимагалося від Комітету, щоб він послідовно й непохитно стояв і далі на позиціях непередрішенства, і категорично заперечувалося якісь помисли про два центри. (Мається на увазі центр російської еміграції й центр представників народів з національних республік). Таке становище всіх груп російської еміграції. Тільки один центр з непередрішенськими позиціями для боротьби проти большевизму. Його, на думку Б. Ніколаєвського, можна створити тільки в тому разі, „коли з усіх національних еміграцій вибирати тільки тих, що згідні на перший плян висувати інтереси загальної боротьби проти диктатури — тільки ті групи,

які здібні національний момент підкорити міжнаціональному". Націоналам обіцяти „право всіх націй СССР на самовизначення" з тим, що здійснення цього права прийде (колись?) після повалення большевизму шляхом вільного демократичного волевиявлення під контролею ОН. (Соціалістический Вестник за грудень). Стари речі в грудневому квартеті трошки підновлено. Це значить, що народи мають прийняти диктат, керівництво імперських „служилих" людей за кордоном у тому єдиному центрі для боротьби з „інтернаціональним комунізмом", повалити большевизм Росії і на місцеsovєтської Імперії утвердити „єдиний організм російської Імперії", а потім запросити ОН, щоб під її контролею „волевиявлятись". Залучивши представників національних еміграцій до того центру, російські демократи хочуть перекреслити їхніми руками вчорашине волевиявлення народів, поневолених Росією і їхнє державне існування, яке визнане було не тільки державами Європи, а й советською Росією. За це обіцяється визнати в майбутньому, як ліквідувати „інтернаціональний" большевизм у Росії, право на волевиявлення. На таких умовах мислять і згідні всі згадані політичні музики творити один центр для боротьби проти большевизму.

На Американській Комітет одні нарікали, другі обвинувачували (Керенський, Мільгунов) за те, що він був не зовсім послідовний в позиціях непередрішенства і оглядався на націоналізми. Бо „національна виключність є одним з найбільш важливих показників захованого фашизму і тоталітаризму". Так лякає Ніколаєвський слабодухих з „націоналів". А Американському Комітетові він дорікає за те, що той не зрозумів „що до об'єднання можна залучати тільки тих, хто свідомо погоджується відмовитись від національної виключеності, — хто свідомо згідний проголосити примат інтересів боротьби проти комуністичної диктатури". Діялектик Ніколаєвський хоче переконати когось, що для боротьби з диктатурою треба обов'язково забути про національні інтереси. Національний момент і національна виключеність у нього те саме і цей другий термін він вводить для того, щоб з ним ідентифікувати фашизм і тоталітаризм, наліпивши їх тим, що не резигнують з національних інтересів своїх народів. Говорячи, що в центр треба брати тих, які національні моменти занедбують, Ніколаєвський, мабуть, має на увазі ті анемічні групки федералістів, що їх натворили були, розпочинаючи гру. Ніколаєвський добрий майстер марксистської діялектики і в його постановці, формулювках це чується. Він і тактик, який з практики знає, як большевики переводили оте „об'єднання" національних республік за допомогою „передових інтернаціональних сил" на території республік, а боротьбу проти народів

ресурсів прикривали боротьбою проти буржуазії. Ніколаєвський замість буржуазії підставляє фашизм і тоталітаризм, а схему залишає більшевицьку, Ленінову. Ну а замість інтернаціональних сил, він радить брати отих „свідомих", що національне відступають загальному. Знаючи, що національне раціо (яке Ніколаєвський, щоб заплатити справу, називає національні моменти, національна виключність) є найбільшою небезпекою для тих затай, які знова спираються майстрими єдиної Росії, розуміючи, що недооцінювати його неможна, він і радить брати податливих з націоналів, „родства не помінчих політиків", за відповідні почести включати їх в міжнаціональний центр і діяти. Чи не цю тактику стосував і Гітлер, а перед ним більшевики? Спритний тактик, він же й заманив наших „великих політиків" в непередрішенські сільці, щоб за допомогою їх зламати єдиний національний фронт і заставити їх боротись з українськими „фашистами" сепаратистами, самостійниками. (Див. Чо било в Мюнхені?).

В цьому новому етапі творення єдиного центру, який, мабуть, замисляють, Ніколаєвський думагається ні в чому не відступатись від непередрішенства, а майстерною тактикою ще раз спробувати оформити статутово уже обговорюваних і звичливих націоналів на службі для створення єдиної сім'ї народів — великої Росії після повалення більшевизму. Квартет, то черговий етап в наступі, на самостійницькі позиції наші. Всі музики згоджуються в одному, що не можна обійтися без „націоналів", плянуючи рятувати Росію. Між собою вони коли й закидають щось один другому, то тільки те, що не осягли повністю того, чого хотіли. Їхні позірні розходження, то вібрації однієї імперської арії для найвінших політиків з „націоналів". Удаючи непогодження, вони підкresлюють, що в цьому новому туріві, ні на крок не відступлять, а будуть тиснути, впливати на Американський Комітет, щоб він міцно тримався єдинонеділімського курсу. Їхні розходження, розраховані для тих з „націоналів", які вже влізли в їхні сільці, щоб дати змогу їм дурити свої спільноти тим, що їм, піби, удалося розколоти росіян, видаючи це за великі осяги. Про ці розходження найкраще сказати російською приказкою: „Мілые бранятся, только тешатся".

С. Мельгунов в своїй відповіді Вайнбаумові (НРС з 23 грудня), написаній у вірнопідданському тоні, відкидає несуттєві закиди Вайнбаума за поступки націоналам, запевняючи головного диригента, що всі організації КЦОНР (ніби 16, з них 9 національних) не відступлять ні на крок від „єдності сім'ї народів Росії". Вони й не відступили, каже він, а поступки зробили „організації національних меншин (демократичне окреслення!)", бо стали на позиціях

непередрішенства і витримали бій з принциповими сепаратистами в себе". Чи зрозуміють наші „великі політики” кому потрібна їхня боротьба з „фашистами”-самостійниками. І чи розшолопають вони в чиїх вона інтересах?

Про ролю Керенського в грудневому квартирі, властво нема що й говорити. В своїй відповіді Вайнбаумові (НРС з 19 грудня), бувший прем'єр Росії, що передав ключі від лютневої тюторії народів большевикам, смирено вияснє, ніби виправдується, що російська демократія не завинила і ні на крок не відступила в переговорах з „націоналами” з позицій „єдиної сім'ї народів”. То американці, тиснучи на демократів, щоб зговорювались з націоналами, завинили в тому, що єдиний центр досі не діє так, як то плянувалося. І свій смиренний лист до редактора НРС байдорога закінчує: „Єдидний центр демократичної сміграції має бути за всяку ціну відновлений”... І „в ньому повинні брати участь представники нерусских національностей яких завгодно поглядів на майбутнє, які нині твердо визнають принципи непередрішенства”. Так, ніби виправдаючись перед паном Вайнбаумом, виклали свої погляди (який то раз), запевнили що будуть поспідовно йти до мети — єдиної Росії, ці два політики.

Про Мільгунова, бувший член державної Думи Г. Алексінський на сторінках газети „Освобожденіе” за листопад пише так: „Людина, яка видала ЧК своїх товаришів з нелегальної організації, сам не емігрував, а чомусь „випущений” за кордон Дзержинським, ніяк не може зрозуміти, що він повинен бути остроронь від нас, від нашого політичного життя, бо він нам чужий”. А кому він рідний? Про А. Ф. Керенського в тому ж числі написано, що: „Саме ім’я його було є й буде символом політичного безглуздя, який на думку нас усіх є особисто відповідальний за прихід до влади большевиків і за наше вимушене перебування за кордоном”. Як може він думати про з’єднання „руссих” з „нерусскими” запитує Алексінський, „коли він до національних прагнень „не русских” народів ставиться так вороже, що, за власним зізнанням, надає перевагу поганому диктаторові, піж самовизначеню народів”.

Ми не збираємося встрювати й розвалковувати внутрішніх справ російської еміграції, але дивним є, що деякі американці з приватних кіл, говорячи про центр боротьби з большевизмом, не хочуть ніяк бачити, що така організація з такими намірами справи боротьби не посуне ні на крок вперед. Вона подумана для розпорішення і дезорієнтації сил національних еміграцій і це властво ї є її завдання, як його уявляють російські „демократи”. Невже ж диверсія проти національних спільнот, розсварення їх є в інтересах американської боротьби з большевизмом? Не віримо, бо це заперечує традиції

американського шляхотного націоналізму, традиції американської демократії.

Головний бос грудневого політичного квартету, відповідаючи прем'єрові, що, либо, скінчив прем'єрство в спідниці та історикові, „випущеному ЧК”, повчає їх, як то й належить старшому в рангах. Американський комітет, мовляв, думає про своє, а нам росіянам треба думати про своє. І не забувати, погчає він Керенського, „що надто сильною є пропаганда розчленителів”. І тут же переповідає свою розмову з якимсь „відомим американцем”. Той вказав, що сепаратисти досить сильні. На це „редактор” Вайнбаум зазначив „що чисельність в еміграції українців-сепаратистів пояснюється одною обставиною: велика більшість з них родом з Галичини, яка ніколи не була в складі Російської держави. Росія і рускі люди їм (галичанам — ред.) чужі й вони може й щиро бачать в них ворогів і пригнічувачів. Даремно однаке приписують вони свої погляди й почуття всьому східному українству, в якого інше минуле й зовсім інше відношення до русского народу”. Редактор НРС не стільки повчає Керенського, як хоче підкріпити нечисленних політиків, що бавляться в непередрішенську політику і за лакомства нещасні втрачають межу між Курськом і Харковом в їхньому провінційному думанні. Полемізувати з п. Вайнбаумом, як істинно служивим мужем Імперії, зайво. А його повчання мають запам'ятати, ті, що говорять про самостійницьку ідею, а в пресі нарікають на галичан, що, написавши Історію Українського Війська, мало місця відвели для Наддніпрянської Армії, закликаючи до консолідації провінції. Варто це занотувати і тим, що не бачать, як московське православіє консолідується з большевизмом, а з захопленням переповідають віруючим замітку „обізнаного” кореспондента з Нью-Йорк Таймсу про Хрестовий похід Риму на Україну, за який, ніби, молились католики у Філadelphії. Є всяка обізнаність. Вайнбаум чоловік обізнаний, тільки для себе, проти нас. Добре щоб настанову запом'ятали й ті, що не находять миру з українським православієм, даючи атути „пойнформованім” журналістам і редакторам, що служать імперській ідеї. Взагалі повчання редактора Вайнбаума треба усвідомити всім, що не позбулися провінційного мислення і патріотизму. Він повчає своїх колег, як треба розгравати нас. То політична нота, граючи на якій, пробувати муту ділити нас слуги Імперії, використовуючи залишки провінційного патріотизму з обох боків міленької річки — калюжі.

Настанова „демократичного” редактора пригадала вимогу, яку поставив мені начальник СД 1942 р., звільняючи з під арешту. Цей бравий офіцер з черепом і кістками на петлицях, вимагав підписки, що я не матиму контактів з людьми зі Львова. Вони, твердив він, зовсім інший

А. Орликівський

ПРО СУЧАСНІ КЛОПОТИ ЯПОНІЇ

Зацікавлення Японію на азійському континенті нині таке, як Німеччиною в Європі. Вплив Японії на політику та господарство її торговлю Азії, в іершу чергу, та в світі теж був, є та її буде дуже великий, бо Японія це передова країна в світі під кожним оглядом, та для азійців має таке значення, як Англія для Європейців. Поразка Японії 1945 р. відбилася дуже сильно на політичній рівновазі та господарському розвою усього простору держав довкруги Пацифіку та її в просторі Індійського Океану, інших континентів світу. Розвал Японії, як 100.000.000-ової держави, мав глибокий вплив на розвій її економіки внутрі, бо знівелення Японії, як потуги, автоматично збільшило потужність Співдружності Союзу на Далекому Сході та посилило конкурента сучасного та майбутнього Японії в Азії — червоний Китай.

Посилення Китаю та ССР, трагедія Кореї, — донедавньої кольонії Японії, яка ще нині не дуже хоче зректися прав до цієї країни, принадлежність

донедавна японської Формози (по японські Тайвану) — до національного Китаю, утрата кольоній в просторі Пацифіку на користь Америки, приєднання південного Сахаліну та Курилів до СРСР — усе те дуже від'ємно вплинуло на дальшу долю Японії.

Врешті, довголіття війна Японії з Китаєм за перетворення їого на економічну базу впливу та експлуатації, утрата Манджурії, як сателітної держави Японії від 1932 р., поставило Японію та її населення перед дуже тяжкою ділемою, що робити, щоб себе якось улаштувати на **майбутнє**, супроти жахливого зростання імперії ССР на територіях японських прівінцій та Китаю, як нової імперії, що нещоро забуде японську інвазію.

Нині найпекучішою проблемою Японії є задоволення населення виживленням, бо після поразки Японія втратила закордонно-торговельний ринок. Промисловість та торгівля, в якій працює біля 50% японців, теж дуже підували.

нарід і їм довіряти в нічому не можна. Гестапівський офіцер був чоловіком високої ранги в фашистівській ієрархії і служака, либонь, добрий. Виходить, що демократизм редактора НРС і фашизм нациста, щодо українських патріотів і нашого державницького патріотизму, збігаються. Та воно й не диво бо політика Німеччини в другій світовій війні відносно України, була та сама, що й Росії, якій вірно служить п. Вайнбаум.

Квартет у грудні для чогось і для когось грався, не дарма ж бо, редактор НРС на передодні нового року в заключній статті, висловившись за одним центром, повчивши міністра й історика російської демократії, як і на що треба наголошувати в новому році, торгуючись з націоналами, робить висновки й дає вказівки. Чотири роки вовтузились з тим одним центром і не вийшло. Як чоловік практичний в політиці, він радить не тратити часу на те, а і пробувати, щось інше. Він не певний, що щось вийде і з двох центрів „Але чому не спробувати!“. „На певних умовах і з обов'язковою згодою учасників не займатись в своїх передачах до Советського Союзу пропагандою з національного питання, створення двох центрів може б і дало розвязку“. Мовляв, творіть хоч і три центри, а не дозвольте говорити до українців на Україні, що вони є українці, білорусам, що вони білоруси, грузинам, що вони грузини; а розкажуйте їм з тих центрів, з Мюнхена байки про „єдність сім'ї народів“. Повчально. І це мусіли б запам'ятати

горе політики, що так люблять торгувати принципами.

Мені здається, що немає чого не тільки поспішити на той „торжок“, а взагалі пробувати вступати в торги з такими партнерами. Чи не краще замість отого нерозважного базарювання, яке робила „велика політика“ з російською імперською „демократією“ досі, робити свое діло, спробувати чесно упорядкувати своє еміграційне суспільно-політичне подвір'ячко. Господар український, маючи добрий товар, не квалиться і не ляскав у долоні без діла, а кепкує з тих гендлярів, що пробують дурити його. І Хмельницький не поспішав до Бутурліна, а коли почав переговори, то залишив московських воєвод цілий зимовий день стояти і дожидати, а сам радився з полковниками. За те, „нічим невизначні люди“, потайки від гетьмана, приходили до Бутурліна і просили у нього „воєводства та уряди закріпити за ними“. Поступали ті, що робили диверсію і з неї, як знаємо, Москва по-тім скористалася. Служилим людям Імперії в теперішніх умовах йде про те, щоб виторгувати у наших безпринципових політиків, перекреслення правних підстав Української Держави, окупованої большевиками і при допомозі непредрішенського центру, чи центрів, облегчити створення „єдиної сім'ї народів“—великої Росії, після повалення большевизму. Тому вони й поспішають і два центри ладні створити, але на непредрішенство „присягу прийняти“ вимагають.

Дуже сильний розріст японського народу, поворот безробітних японців із світових держав та колоній розкладаюче впливає на бідніше населення Японії, що в розлуці за хлібом насущним не знає куди кидатися, щоби його добути.

Окупация Японії американцями, які нічим спо-
чатку не цікавилися, як лише знищеннем потен-
ційних мілітарних споруд, не дивлячись на
майбутнє японського народу та країни, привело
нині до того, що сучасна Японія стоїть на роз-
доріжжі між соютизацією, або повною відбудо-
вою, як дедицуючого чинника в Азії та світі.
як нової потуги, союзника **Заходу** в боротьбі із
червоним сходом.

Азіянська дипломатія нині натискає на Япо-
нію, щоби ставала до нового життя, як **держава союзна з заходом проти сходу**, розуміючи вар-
тість Японії під кожним оглядом для боротьби
проти комунізму. Захід перетворює поволі
Японію із звичайної окупованої країни в дер-
жаву з прихильним її урядом. Та сама преєсія
не розв'язує проблеми Японії, що потрібує великої допомоги.

На підставі різних пресових вісток, промов
дипломатів світу, описів життя Японії еконо-
містами, Японія нині переживає помимо змен-
шення окупаційних порядків, велику кризу, з
якою 80-літній Йошіда не міг дати ради та мо-
же вдастися щойно ново-вибраному прем'єрові
Ічіро Гатаямі та його наступникам.

Через велике перенаселення країни постає
проблема виживлення. Зараз в Японії живе біля
1.000.000 корейців, із яких біля 1/3 червоних по-
глядів. Переселення корейців до Кореї дало б
деяке облегчення в прохарчуванні та зменшило
б безробіття. Але виселення корейців до Кореї
дуже зараз проблематичне, бо воно мо-
гло б викликати своєрідний конфлікт Японії з
збіднілою Кореєю. Еміграція японців з Японії,
приміром до ЗДА, утруднена через закон Мек-
Карrena, який перегороджує усікі скорі можли-
вості приїзду тут японських імігрантів.

Покищо для рятування тяжкого стану Японії,
ЗДА дали цій країні господарську поміч в роз-
мірі двох міліардів доларів, однаке про зворот
цієї суми Америці ніхто в Японії навіть не ду-
має. Що-правда Японія пережила деяке госпо-
дарське піднесення в час останньої корейської
кампанії, але після закінчення війни та підпи-
сання перемир'я господарські труднощі Японії
знову повернулись.

Японія перебуває нині в виїмковій ситуації.
Близьке сусідство з Китаєм дає можливість широ-
кого збути до Китаю своїх промислових то-
варів не стратегічного значення, як тканини, га-
лянтерію, вироби легкого промислу, рибу. Але її
не вільно перепроваджувати з Китаєм торго-
вельних трансакцій тоді як, Англія, Франція
та другі держави західнього світу (противники
комунізму) ведуть широку торгівлю з Китаєм,

через славний Гонг-Конг. Перед Японією виникає питання: коли можна торгувати Англії й Франції з червоним Китаєм в приписах законності, то чому тою законностю не може користатися Японія, держава контролювана азіянами. Японські економісти цілком одверто говорять про те, що така економічна політика західних світових потуг до Японії в її відношенні до торгування із прокомунистичним світом доведе в короткому часі до повної інфляції в Японії, що може мати катастрофальні наслідки і для політичної долі Японії, як держави та господарського чинника на азійському континенті. В червоному світі держав Японія може дістати вигідно для себе усюку її потрібну сировину: бавовну, дерево, ропу, вовну, товщи, олії, вугілля, руди які то товари є основними в торгівлі то господарстві Японії. —

На внутрішньо-політичному ринку Японію за-
раз переслідує двопартійність, що зв'язана із
певними точками японської конституції.

Останній прем'єр Йошіда був **дуже непопулярний** серед свого народу. Серед партійних людей угрпування Йошідичується що раз, то частіше антиамериканські кличі.

Селянство Японії — консервативне, вічно бо-
реться з природою, аби дістати з землі хліб, не
має часу займатися політикою. Останньо роз-
бився консервативний бльок Йошіди з приводу
незручної політики цього прем'єра. Навіть
найбільші пресові органи Японії із мільйонами
накладами не підтримували Йошіду, ви-
казуючи антиамериканські кличі, просуваючи
одначе прокитайські гасла.

Лівіця Японії, яка дещо відмінна від європей-
ської, також поділена на чотири табори.

Робітничі Союзи — під досить сильним впли-
вом комунізму, а голова крайньої лівиці стоїть
одверто на позиціях співпраці з червоним Ки-
таєм.

Соціалізм Японії є проти Росії та її комунізму, але не менше є й проти проамериканської
політики, обстоюючи пацифізм.

Комуністична партія Японії діє в підпіллі, зай-
маючись інфільтрацією головно інтелігентських
сфер, яким піддається думку про марність оборо-
рони та послаблення японського понад патріотизму. Тому головні кличі японських комуністів
нині звучать: „геть з американськими війська-
ми”, „геть з урядом Йошіди”, „удержавлення
промисловості”, „співпраця з Китаєм”.

Японці не хочуть дальше окупації, не хочуть
бути заслоною наступу змілітаризованого ко-
мунізму на Америку, не хочуть бути полем пер-
ших воєнних дій Америки з СССР та Китаєм
та її не хочуть бути першими в воєнній розгрі-
заходу й сходу, де б мусіли зразу декларувати-
ся по котрій стороні вони стоять. Усе це ро-
бота п'ятих колон, які провадять японський

Гетьман Іван Мазепа.

ДУМА^{*)}

Всі покою щиро прагнуть,
Але не в єден гуж всі тягнуть,
Той на право, той на ліво,
А все браття, тото диво!
Не маш любви, не маш згоди
От Жовтої взивши Води;
През незгоду всі пропали,
Самі себе звоевали.
Ей, братища, пора знати,
Що не всім нам панувати,
Не всім дано всеє знати,
І речами керовати!
На корабель поглядімо,
І як много полічімо
Люду, однак сам керуєть
Стирник і сам управуєть;
Пчулка бідна матку маєть
І оноє послухаєть.
Жалься, Боже, України,
Що не вкупі маєть сини!
Єден живеть із погани,
Кличеть: „Сюди, Атамани!
Іді матки ратовати,
Не даймо єй погибати!”
Другий Ляхом за грош служить,
По Вкраїні і той тужить:
„Мати моя старенька!
Чом ти вельми слабенька?
Розно тебе розшарпали,
Кгда аж по сам ^{**)}) Туркам дали,
Все то фортель, ^{***)} що б не міла
І аж в конец зослабіла!”

Третій Москві юж голдуєть
І єй вірні уslugуеть;
Той на матку нарікаєть,
І неволю проклинаєть:
„Ліпше було не родити,
Нежли в таких бідах жити!
От всіх сторон ворогують,
Огнем, мечем руйнують...
Чом ти братов не учила,
Чом от себе їх пустила?
Ліпше було пробувати,
Вкупі лихо отбувати!”
Я сам бідний не здолаю,
Хіба тільки заволаю:
„Гей Панове Енерали,
Чому ж есте так оспалі?
І ви, панство полковники,
Без жадної політики,
Озмітеся всі за руки,
Не допустіть горкої муки
Матці своїй біш терпіти!
Нуте врагов, нуте бити!
Самопали набувайте,
Острих сабель добувайте,
А за віру хоч умріте,
І вольностей бороніте;
Нехай вічна буде слава,
Же през шаблі маєм права!”

^{*)} Написана коло 1700 р.

^{**)} Дніпр.

^{***)} долі.

потенціял до невтралізму так потрібного комуністичному світові.

У відношенні до других країн, японці проти зростання комуністичних хвиль, що заливають Азію та в ній і Японію. А рівночасно голосять як найбільше зневтралізування держав Азії, включно до їх розброєння, не здаючи собі справи з того, як шалено росте мілітарний потенціял СССР на терені Азії та Китаю при допомозі радянських техніків та техніки. Японці в кличах загального розброєння виступають проти творення власної армії, а рівночасно на запросини західного світу дати охотників до оборони східної Азії та Пацифіку дуже радо погодилисьби на творення такого легіону для західних потуг. Ситуація дуже подібно до німецької, де теж панує дух антимілітарний, дух невтралізму та чи не найбільшою небезпекою для Японії є снобізм інтелектуалістів. Дивна си-

туація: хто нині в Японії висловлює прокомунистичні ідеї, чи політичні думки, чи висловлює якісь симпатії до червоного Китаю, той радо бачений, модний в японському суспільстві, особливо в інтелігентських сферах. На високих школах, яких тепер в Японії багато виникло нових, великий відсоток студіюючої молоді піддається комуністичним впливам.

Яка може бути реакція заходу на сучасне положення Японії, щоб вона стала союзницею заходу та повернула на нормальні рейки з нормалізованого життя? Дві проблеми треба розв'язати в Японії, які закінчили б сучасний хаос та привели б стабілізацію відносно, як гідного та авторитетно-поважного політичного фактора в Азії і світі. Допровадити спільними силами до економічного зрівноваження країни а політичного зрівноваження різних партій від скрайньо-лівих до скрайньо-правих.

Олександр Оглоблин.

З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

ТАРИФ 1822 Р. І УКРАЇНА

I.

В „огні й бурі” міжнародної економічної та політичної боротьби за Україну, серед наскінчених воєн, дипломатичних пересправ, економічного торгу й митної політики, — то сміливо й брутално, то обережно й „с хитрець” — московський купець і фабрикант невпинно пропливали на Україну, як на неодмінний терен своєї економічної експансії й робили перші й доволі вдалі спроби опанувати український ринок (лівобережний), усуваючи звідси впливи західно-европейської промисловості й обмежуючи для російської промисловості, або для російської торгівлі, що переймала собі посередництво в стосунках України з Західною Європою. Звичайно, інтереси московського купця й московського фабриканта мусіли гармонійно зійтися на спільній експлоатації України. Що правда, і тоді не бракувало певних суперечностей між обома групами (торговельного й промислового) російського капіталу, що й позначилося хитанням в російській економічній політиці щодо Гетьманщини першої половини XVIII ст.), але, що російська фабрика XVIII ст. мала цілком торговельно-капіталістичний характер, а інтереси московського купецтва доволі щільно пов'язано було з інтересами російського дворянства, перевага була на боці саме російського купця, а не російського фабриканта.¹⁾ А той купець часто-густо волів гандлювати на Україні крамом західно-европейського (або азійського) походження (так було і в XVIII ст., і в XIX ст.), аби тільки йому забезпечено було тут, монопольне право збути того краму. І тут, з одного боку, були інтереси західно-европейського (і українського) капіталу, що конче вимагали, щоб забезпечено було безпосередні торговельні стосунки України з Західною Європою, — а з другого, й російського фіксу, що побирає собі данину з закордонних товарів, доставлених на Україну. Отож, згодом неминучий був певний конфлікт між двома групами російського капіталу в питанні про темп колоніяльної політики на Україні. Цей конфлікт яскраво позначився в першій чверті XIX ст.

Але Україна цікавила російський капітал не тільки, як ринок сировини й збути промислових товарів, а ще як транзитна територія, як пляц-

дарм у боротьбі за Близький Схід. Аджеж через Україну з давніх-давен переходили важливі шляхи міжнародного транзиту до близько-східніх ринків. Отож, Україна набирає величезної економічної, політичної й стратегічної ваги для російського капіталу в його наступові на Близький Схід. У процесі цього наступу майже вся Україна опинилася в складі Російської Імперії. Ясна річ, опанування української території Росією неодмінно пов'язано було з дальшою експанзією на Близькому Сході. Але пекучі завдання російського капіталу на Близькому Сході подекуди робили деякі виломи в його „українській” політиці і в XIX ст. Та насамперед треба було забезпечити інтереси російського промислового капіталу на Україні.

Компромісні принципи Віденського Конгресу 1815 р. створили міжнародно-правну базу для дальшої експансії центрально-европейського капіталу на сході, зокрема на терені України. Об'єднання (хай у формі персональної унії) Королівства (царства) Польського з Російською Імперією, з широким впливом польської економіки й торгівлі на т. зв. „західні губернії” імперії, отже на Правобережну Україну, неминуче торувало шлях центрально-европейським фабрикам до України і далі транзитом на Схід, що, звичайно, загрожувало інтересам російського капіталу. Торговельні конвенції Росії з Австрією й Прусією р. 1818, що включали Правобережну Україну до складу польської митної території й тим самим дозволяли тут вільний і необмежений торг німецькими промисловими виробами, були логічним завершенням віденських пересправ, а російський митний тариф 1819 року — практичним здійсненням тих конвенцій і водночас спробою, поширюючи митні пільги на всі держави, уникнути прусько-австрійської монополії. Але це дало змогу російському урядові зволікатися з реалізацією ухвал Віденського Трактату та Конвенції 1818 року про економічне (митне) об'єднання колишніх „польських” губерній Російської Імперії з Королівством Польським. З другого боку сприяння польській промисловості (головно суконній) дало змогу Росії певною мірою перетягти на свій бік економічні ресурси й політичні впливи та симпатії Королівства, головне, молодої польської буржуазії, і використати це проти Німеччини. Найнебезпеченіший момент в російсько-німецьких взаєминах — це було б прилучення до Польщі „Західних губерній” імперії, головне, Правобережної

1). Докладніше про це — в нашій праці: „Очерки истории украинской фабрики. Мануфактура в Гетманщине”, Київ, 1925 р.

України. Тоді, віденську рівновагу заступила б перевага Німеччини. Коли ж ні, ясно, що вигравала врешті Росія. Так, через внутрішні, надто ускладнені польськими справами незгоди й суперечки поміж центрально - европейськими країнами, і сталося²⁾.

Митний тариф 1819 року викликав величезне обурення серед російської буржуазії, насамперед, звичайно, промислової. Голоси протесту набирали дуже різких тонів, загрозливих для тогочасного російського уряду. А втім, треба визнати, що ламентації й скарги російських промисловців були чималою мірою перебільшені: тариф 1819 року фрітредерський. Інше значення тариф 1819 року мав для України. Тут, в умовах поширення польського капіталу на Правобережжі, на широких шляхах центрально-європейського транзиту, в системі одеського портофранко, — ні попередні обмеження (тариф 1816 року), ні полегшення р. 1819 не могли привести до надто катастрофальних наслідків. До того ще тариф 1819 року, тривав недовго (1820-1821 р.р.) та й то вже з 1821 року серйозні чутки про зміну митної системи Росії загальмували торговельні операції. А все ж, доба після Віденського Конгресу, в зв'язку з підсиленням хлібного експорту, була золотим віком для українських портів. „Торгівля південної України, досягла тоді свого апогею”.

Писав французький подорожник, інженер Ксав'є Гоммер де Гельль (*Xavier Hommaire de Hell*), що побував на Україні в кінці 1830-х років.

Але тариф 1819 року і на Україні був небезпечний для російського капіталу. Український ринок, зокрема Правобережжя, немов би китайським муром відгороджено було від промислових районів Росії. На цьому ґрунті могла б, врешті, утворитися спілка українського капіталу з капіталом центрально — (й західно) європейським, що піднесло б велику політичну небезпеку для Росії і на Україні, і на Близькому Сході. Отож, треба було щось робити. За таких умов і з'явився новий митний тариф 1822 року.

II.

Тариф 12. III. 1822 року, (4), який запроваджував у Російській імперії систему протекціонізму, був великою перемогою російського промислового капіталу. Нова митна система, що з

2) Докладніше про це — в наших працях: „Очерки историиукраинской фабрики. Предкапиталическая фабрика”, Київ, 1925, і „Нариси історії капіталізму на Україні”, в. I, Харків-Київ, 1931.

3) **X. Hommaire de Hell**, *Les steppes de la Mer Caspienne, le Caucase, la Crimée et la Russie Méridionale*, I, Paris — Strasbourg, 1843 р. 39-40.

4) I Полное Собрание Законов Российской Империи, т. XXXVIII, ч. 28965.

невеличкими змінами існувала до середини XIX століття, мала на меті яко-мога більше забезпечити інтереси російської промисловості, як у самій Росії, так і на внутрішніх імперських ринках, передусім на Україні. За тарифом 1822 року заборонено було довіз 300 і вивіз 21 номерів. Найбільш забезпечено було інтереси російської бавовняної промисловості. Новий тариф сприяв також інтересам російської суконної промисловості, бо значно обмежував довіз сукна та інших вовняних виробів (дозволено було довозити лише тканини вищого гатунку й то за високим митом).

Протягом 1820-1824 р.р. довіз чужоземних тканин зменшився (у відсотках : 5).

Лляні тканини	95,7
Вовняні тканини	63,7
Бавовняні тканини	54,6
Шовкові тканини	36,5

Це зменшення тривало й далі.

Наслідки нової митної системи для російської промисловості були надзвичайні. „Ніяке урядове зарядження в Росії писав у середині XIX ст. I. Аксаків — не зробило такого перевороту в промисловому укладі, як цей знамений тариф. Московська, Володимирська, Костромська губернії утворили суцільну мануфактурну округу; все населення переключилось на фабричний промисел; соткі тисяч рук почали рухатись, сотки фабрик виробляли силу продукції, що потребувала збути. Українаб і Новоросійський край стали великим ринком; на нього звернули свої погляди промисловці”⁷⁾. Інший російський автор писав (р. 1870), що після 1822 року Москва „зробила похід на Малоросію”⁸⁾. Ще точніше висловився Д. Мордовець (Д. С...о — М...), який у своїй статті „Об економических отношениях Севера и Юга России” (1874) писав, що після 1922 року „Москва клала на Малоросію свої, які цо так можна висловитись, фабричні кайдани”.⁹⁾.

Експансія російського промислового капіталу насамперед позначилася на лівобережно-українському й південно-українському ринках. „Тариф 1822 року — писав Аксаков — змінив попередню торговельну систему в Малоросії; вона стала головним ринком для збути російських ману-

5) Таблицю складено на підставі даних Г. Неболоїна, Статистическая записки о внешней торговле Россії, ч. I, СПБ, 1835, таблиці.

6) Аксаков має тут на увазі Лівобережжя й Слобожанщину.

7) I. Аксаков, Исследование о торговли на украинских ярмарках, СПБ, 1858, ст. В. Розбивка с крізь наша.

8) Овсянников, Об отношении Кієва, Курска, Орла, Тули і Рязанії к Нижегородській ярмарці, „Нижегородский Сборник”, III, Нижній Новгород, 1870, ст. 38.

9) „Отечественные Записки”, 1874, ч. 10, ст. 236.

фактурних виробів і найменше для збуту за-кордонних товарів" 10). У половині XIX ст. самих текстильних виробів російська промисловість постачала на ярмарки Левобережної України на суму 20 міл. карб. (себто мало не третину всієї продукції текстильної промисловості імперії), що складало в 1854 році 86,9% загального збуту текстильних виробів на тих ярмарках. Тоді ж закордонна промисловість постачала на ті ярмарки текстилю на 1 міл. карб. себто лише 4,3% загального збуту текстильних виробів.¹¹⁾

Інша картина була на Правобережній Україні, де здавна місці позиції мала німецька промисловість (головне, суконна). Хоч тариф 1822 року мало не цілком усував німецькі фабрикати з українського ринку, але, в наслідок певних економічних та політичних причин, російський промисловий капітал не був тоді ще спроможний опанувати правобережно-український ринок. Місце німецької текстильної промисловості на Правобережній Україні заступила польська промисловість, головне — суконна, найважливіша галузь польської індустрії того часу. Указ російського уряду 1.8. 1822 року про торговельні стосунки Королівства й Імперії¹²⁾, дозволяв довіз польських фабричних виробів з оплатою дуже помірного мита (приміром, мито з польського сукна було в 50 разів менше, ніж з закордону). Імпорт польського сукна до Імперії, головне, на Правобережну Україну, надзвичайно зростав в 1820-х роках. Р. 1823 довезено було на 1,8 міл. карб., а р. 1829 — на 8,4 міл. карб.¹³⁾.

Це мало важкі наслідки для **української** суконної промисловості, але разом з тим на довгий час затримало наступ російської промисловості на Правобережну Україну. Року 1828 офіційний орган російського Міністерства Фінансів „Журнал Мануфактур и Торговли” констатував, що: „заможні жителі западних губерній (отже, й Правобережної України 0.0.) залюбки купують товари чужоземні або Царства Польського, ніж російські вироби”. Через те „збут російських товарів там дуже обмежений і не дає фабрикантам нашим (російським — 0.0.) тих вигод, яких можна б сподіватись при правильній торгівлі”¹⁴⁾.

Щоправда, згодом стан російського промислового капіталу на Правобережжі трохи покращав, але навіть року 1840, коли умови конкуренції були незрівняно легші для російської

промисловості, „Журнал Мануфактур и Торговли” скаржився, що „в західніх губерніях Росії помітно нестачу в російських мануфактурних виробах, необхідних для народнього вжитку”.¹⁵⁾

III.

Митна політика Росії, яка після тарифу 1822 року створила якнайсприятливіші умови для розвитку російської (московської) промисловості й допомогала польській промисловій експанзії на Правобережну Україну, навпаки, великою мірою обмежувала ті пільги, що з них міг скористати **український** промисловий капітал у загальних рамках протекційної системи Імперії. Не кажучи вже про те, що політичне панування Росії перетворювало тариф 1822 року на місце знаряддя російської колоніальної політики на Україні, російський капітал, який мусів чимсь поділитися з своїми західно-европейськими конкурентами (що з них деякі були його політичними спільнотами), робив це, головне, коштом **українських**, економічних інтересів.

Перед російським капіталом на Україні в першій половині XIX століття було кілька сил, що на них йому треба було зважати. Одна сила, то був **европейський** (власне, центрально-европейський) капітал, що мав великі інтереси на Україні (ринок сировини, ринок збуту й транзитовий шлях) і після Віденського Конгресу забезпечив їх відповідними міжнародно-правними гарантіями, а ще більше своєю реальною силою.

Друга сила — то був **український** капітал, що починаючи з кінця XVIII століття, хутко зростає. Що правда, він був об'єктом колоніального визиску російського, але в умовах міжнародної боротьби за Україну того часу вмів лавірувати між різних ворожих сил. Його інтереси супроти Росії подекуди (приміром на Правобережжі) було частково застережено навіть у міжнародно-правних актах (Віденський Трактат). Проте реальної сили він мав не багато. Та будь-що будь він являв **потенціальну** загрозу для російського панування на Україні, іноді доволі актуальну в умовах російської експанзії на ринки Близького Сходу. Нарешті, російському капіталові треба було вважати й на **Польщу**. Не дивно, що в митній системі 1822 року на Україні було пороблено деякі відміни. І коли російський купець та фабрикант переможно посунули на південь, російський уряд торує досить широкий шлях на Україну польській промисловості, зберігає певні права німецького транзиту через Україну, ще й підсилює його закавказьким транзитом, нарешті, залишає в силі Одеське порто-франко.¹⁶⁾.

10) Аксаков ор. сіт., 127.

11) Див. нашу працю „Предкапіталістическая фабрика”, ст. 45.

12) I Полное Собрание Законов Российской Империи, т. XXXVIII, ч. 29149.

13) Див. нашу працю „Нариси з історії капіталізму на Україні”, ст. 19-20.

14) „Журнал Мануфактур и Торговли”, 1828, ч. 4, ст. 101.

15) „Журнал Мануфактур и Торговли”, 1840, ч. 1, ст. 473-474.

16) Див. нашу працю „Нариси з історії капіталізму на Україні”, I.

Цілком зрозуміло, що така подвійність — російської митної політики (в першу чергу, за-безпечити основні ринки Росії, мовляв, обнести їх китайським муром, а суміжні території, зокрема Україну, перетворити на терен конкурентності й боротьби капіталу російського й європейського — з капіталом українським) не могла дати російському капіталові **негайну** перемогу на Україні. Зате вона позбавила змоги український промисловий капітал нормально розвиватися. Цю систему економічного буфера (так було не тільки на Україні) можна зрозуміти лише в аспекті дальшої експансії російського капіталу на Україні й затримки в розвиткові українського капіталізму. Тим то короткозорі протести московських „товстосумів” були даремні. Адже ключі від митної політики імперії були в руках капіталу **російського**.

Наслідком цієї митної політики було те, що Україна, чималою мірою віддана була на поталу європейського промислового капіталу. Легально, напівлегально й цілком нелегально з Західної Європи (й Туреччини) через Одеське порто-франко та інші порти, з царства Польського через Устилуг, з Центральної Європи — системою транзиту, або ще більш контрабандою — сунули на Україну, надто на Південну й Правобережну, чужоземні фабрикати, що сміливо й вдаю змагалися тут з виробами російської та української промисловості. Зокрема, це яскраво позначилося на бавовняному ринкові. Довіз бавовняних виробів до України (чорноморсько-озівські порти й Радзівілів) складав у загальному імпорті тих товарів (європейських) до імперії р. 1830 — 25%, р. 1838 — 44%¹⁷⁾.

Зате інакше було з промисловою **сировиною**. Довіз бавовни й прядива до чорноморсько-озівських портів складав: р. 1824 — 5,3/4%, р. 1830 — 2,2%, р. 1852 — 3,8%. У середині XIX. ст. (р. 1852) бавовняні **вироби**, довезені до Одеського порто-франко складали 1/5 (20,5) загального довозу тих товарів (європейських) до імперії, тоді, як довіз бавовни й прядива складав лише 3,8%.¹⁸⁾

Не дивно, що закордонними „мануфактурними” товарами „законним, а більше потайки запасається... майже весь південний Край”¹⁹⁾, і російські вороги Одеського порто-франко лицемірно бідкалися за лиху долю південно-української промисловості.

17) Обчислення зроблено нами за даними „Государственной Внешней Торговли в разных ее видах” відповідних років.

18) Обчислено за даними Ю. Гатемейстера, *Memoire sur le commerce des ports de la Nouvelle-Russie, de la Moldavie et la Vilachie*.

Одеса, 1835, таблиці, Й Неболсіна, Статистическое обозрение внешней Торговли 1830; 1852 рр. и „Новоросійского Календаря на 1855 год” ст. 377-378.

19) Неболсін, Стат. записки, I, 81.

їнської промисловості. Була від того, не обмеженого митними рогатками, довозу закордонних фабрикатів певна шкода і російському торговельно-промисловому капіталові, але найбільше той довіз підривав, а подекуди навіть унеможливлював розвиток відповідних галузів української промисловості. Та й промислова сировина, довезена до України, часто-густо йшла спочатку до Росії, а звідси вже в обробленому вигляді проступала на Україну. Гоммер де Гелль слушно зауважив, що „бавовна довезена до Одеси спочатку йде до Москви, а потім у вигляді фабрикатів повертається вже звідси до Чорноморських губерній”²⁰⁾.

Те ж саме констатуємо в царині суконного й цукрового ринків України.

Отож, тариф 1822 року, в умовах тогоджаної російської економічної політики на Україні, безперечно зашкодив українському господарству. За основну причину руйнації господарського добробуту (*richesse commerciale*) України Гоммер де Гелль вважав саме оцей тариф. 21) Шкідливий вплив тарифу 1822 року насамперед по-значився на зовнішній торговлі України. Як, відомо, після 1818 року хлібний експорт південно-українських портів зменшується... „Пшениця, на яку впали ціни, була проміняна в нормах середземного моря на чужоземні вироби, але обмін цей не міг би мати місця без існування тут (в Одесі) порто-франко. Ніхто б не наважився брати за свою пшеницю такі товари, яких не мали б змоги ввезти сюди безмітно”.²²⁾

Тариф 1822 року, хоч і послаблений на Україні одеським порто-франко обмежив довіз чужоземних товарів до України, а це відбилося і на українському експорті.

Загальна картина Чорноморсько-озівського торгу була така:

Роки	(в міл. карб.)
1817	100,0
1818	65,0
1820	44,7
1823	29,5
	23)

Про шкідливий вплив тарифу 1822 року на українську торгівлю свідчить також статистика купецьких капіталів, зареєстрованих в Одесі:

Роки	(в міл. карб.)
1821	10,7
1822	7,1
1823	5,8
1824	4,6
	24)

20) X. Hommaire de Hell op. cit, ст. 71.

21) Там же, ст. 40 і далі.

22) „Архів князя Воронцова”, т. XXXIX ст. 36.

23) „Журнал Міністерства Внутренніх Дел”, 1850, ч. XXIX, чт. 329.

24) „Жур. Між. Вн. Дел” 1850, XXIX ст. 347.

Правда, згодом загальний баланс зовнішнього торгу України (через чорноморсько-озівські порти), не дає якогось занепаду.

Але надалі створюється велика диспропорція між експортом й імпортом у темпі їхнього зросту.

Роки	Вивіз	Довіз
(Пересічно)	(в міл. карб.срібл.)	
1834-1838	12,7	6,2
1839-1843	18,5	6,6

Імпорт за 1834-1838 рр. становить 46% експорту, а в 1839 — 1843 рр. лише 39% експорту. За той же період експорт збільшується на 2/5 (38,5%). Отже, торговельний баланс був активний. Але активність тогочасного балансу ще не доводить про розвиток українського господарства. Не дармо ж знавець південно-української економіки А. Скальковський, зауважує: „Багатою статистикам таке явище (активний баланс) здається постійним успіхом нашого торговельного бюджету, але торгувати своїми тільки виробами без постійного обміну на чужоземні, ледви чи визначає новне задоволення розвитку виутрішнього добробуту”²⁵). Ще цікавіший висновок російського економіста того часу Г. Неболсіна, що найменше дбав про успіхи українського торгу. „Обмеженість довізної торгівлі на Південь передокоджає розповсюдження вивізної і посилює суперництво Північних (себто російських 0,0.) портів, так що для південних залишається вивозити тільки хліб”²⁶). Неболсін сказав, тут те, чого він не хотів би говорити. Активний баланс в торгівлі чорноморсько-озівських портів, а мабуть і на західному кордоні України, був зрівноважений на півночі, де російська промисловість після тарифу 1822 року заливалася український ринок своїми виробами, насамперед текстильними (це є металевими). Те золото, що йшло на Україну з Чорного Моря, тут не затримувалося й викачувалося на північ до Росії. Тариф 1822 року, в умовах політичного панування російського капіталу й колоніяльної політики його на Україні, забивав українську економіку в ярмо аграрного господарства, що за несприятливої кон'юнктури світового хлібного ринку в другій чверті XIX ст. гальмувало розвиток українського капіталізму... Підбиваючи підсумки російської економічної політики на Україні за півстоліття після тарифу 1822 року, відомий український економіст, Микола Яснопольський писав в 1871 р.: „Чому Південної Росія, не дивлячись на поблажливий (протекційний) тариф, що триває півстоліття, залишилась досі хліборобською країною, а фабрична промисловість переважно поширилась на півночі?.. (Північ) нині... стала фабрикою великої

російської імперії, а тому, при протекційному тарифі, до неї стали напливати капітали з усіх частин Росії, в вигляді переплати на тих виробах туземних фабрик, які зза кордону могли б бути довезені далеко дешевше. І такий стан триває вже майже півстоліття. Восьмидесяти мільйонний ринок огорожується митними постановами для нашої фабричної округи, і остання, можна твердити, розвилася за рахунок останньої Росії. Хліборобська половина нашої держави харчувала і досі харчує промислову округу з обома столицями; сама ж платить за це відсталістю в економічному відношенні”. 27).

IV.

Тариф 1822 року зустрів вороже ставлення з боку українського суспільства.

Навіть порто-франко в Одесі не могло стримати невдовolenня серед південно-українського купецтва. Певні натяки на це збереглися на шпальтах урядової „Коммерческой Газети”. Року 1826 вона константує: „в південній Росії скарги на заборону товарів і на високе мито. „Твердять — пише газета, — що нічого не можна продавати тому, що нічого не хочемо купувати у чужинців, що все заборонено або обкладено надмірно”. Зазначуючи, що „такі думки легко сприймаються”, газета продовжує: „Саме джерело цих думок є найбільше в скаргах місцевих купців, які не мають на увазі цілого”. Проте навіть офіційний орган міністерства скарбу мусів визнати, що „коли б вгести знов тариф 1819 року або ще необмеженіший, то звичайно, порти Чорного моря багато б вигралі. Прибула б туди величезна кількість товарів; торгові вигоди і прибутки мешканців взагалі були б на деякий час блескучими”. Правда, газета загрожує великими труднощами й втратами надалі. „Але щоб з цього вийшло в середині держави? Чим би стали нарешті, оплачувати посилені наплив товарів, чим покривати витрати закордоном, чим замінити лиши прибутки”²⁸). Інтереси російського капіталу тут виявлені досить яскраво. Але українські купці — байдуже чи українського, чи не-українського походження — та й не самі лише купці, — не на ті інтереси зважали.

Економічні суперечності українсько-російські, що були наслідком митної системи, встановленої тарифом 1822 року, й цілої російської колоніяльної політики на Україні, не могли не відбитися і на національно-політичних відносинах обох народів. Не дарма ж чужоземні (ро-

27) Н. Яснопольський, Економическая будущность Юга России и современная его отсталость — „Отчественное запісі”, 1871, т. 196, „Современное обедненіе”, ст. 269, 270.

28) „Коммерческая Газета”, 1826, ч. 32.

25) „Журнал Мин. Внутренних Дел” 1850, ч. XXIX, ст. 348.

26) Небослин. Стат. Записки, II. 45.

Ф. Одрач

МІСТЕРІЯ ПРИЙДЕШНЬОГО

(Закінчення)

III

Мадам Чу лежала непримотна. Згодом, однак вернулася до неї свідомість і вона мляво пошкандила перед себе. Кров не переставала текти з її руки. Вона підійшла нарешті до ганку радникового дому.

сійські й закордонні) подорожники на Україні того часу одностайно стверджують наявність великого антагонізму й ворожнечі поміж українцями й росіянами. Російський генерал А. Михайлівський, що жив на Полтавщині 1824, пише: „Я не знаходив на Україні ні одної людини, з якою мені доводилось говорити, сприятливо до Росії настроеної і у всіх панував явний дух опозиції... Така ненависть походить від порушення прав України, від **упадку кредиту і промисловості**, від підвищення податків, які на Україні викликають загальні злідні, від поганого зарядження судів, де панує продажність”²⁹).

Колоніальний визиск України Росією підкреслює також німецький подорожник Й. Г. Коль, який слушно зауважує, що, як за давніх часів „мілетці, а пізніше атенці вивозили з цих місцевостей (України) зовсім ті самі речі: вовну, шкіру і т. д., щоби ці сирі продукти в своїх фабриках обробити, а потім послати назад в країну варварів”, так і „тепер бачимо, як ці ж самі речі мандрують на північ, щоби звідти знову, як фабрикати, бути посланими на південь”³⁰). А уважливий спостережник українського життя кінця 1830-х років, француз Гоммер де Гельль писав: „Великорусси (*les grands-Russes*) й Малоросіяни (*les Petits-Russiens*) надзвичайно ворожі одні до одних. Не зважаючи на всі зусилля уряду й на великоруські колонії розсіяні в країні, нема ще жадного змішування поміж двома расами: старі ідеї незалежності українських козаків ще далеко не вигасли”³¹.

Процес опанування українського господарчого організму російським капіталом у першій половині XIX століття, не зважаючи на посилення колоніальної політики Росії, був ще дуже далекий від свого завершення.

29) А. Михайлівський-Данилевський, Воспоминаніє, „Русская Старина”, 1900, X. Цитуємо за В. Садовським, Господарські погляди українського поміщика в першій половині XIX в. „Праці українського історично-філософічного Товариства в Празі”, т. II. Прага, 1939: ст. 61.

30) J. G. Kohl, Reisen im innern von Russland und Polen II theile. Die Ukraine Klein Russland, Dresden und Leipzig, 1841, S 102.

31) X. Hommaire de Hell, op. sit. I. 331-332.

— Стороже права, не дай мені згинути! — благально скріннула вона. — За дверима була тиша. — Раднику, заступнися за мною! — За дверима — тиша. Саме, коли вона хотіла ще раз прорікти свою скаргу, за дверима, на коридорі, зашастіли металеві кроки робота. Він наблизився до дверей і шипів по гадючому. Мадам Чу перелякано пустилася перед себе порожньою вулицею. Сили її опадали. Її здавалося, що вона ось-ось упаде і тоді вже не зможе підвістися на ноги.

На вулиці була незмінна лілова блідість від ультрафосфорових ліхтарів, що кидали світло на землю десь із стратосфери. Це дразнило її нерви. Вона припускала, що втеча крові з її тіла спричинить паморок у голові. Кроки її були дедалі отяжеліші, нервів. Вона знов наважилася шукати собі в домах порятунку. Але її скрізь зустрічала при дверах тиша, а потім гадюче шиніння роботів. За кожним наближенням до привуличного дому, вона відчувала в своєму серці якусь крихітку надії, але потім кожне шиніння роботів уливало в її душу нестерпний жах і вона тоді з якоюсь гарячковістю втікала далі й далі вулицею.

Як тільки мадам Чу минула останні доми міста, над нею прошугали три гамаки, що супроводили лежанку з мерцем на космічне кладовище. Шугання похоронного короводу духнуло на неї мертвотою. Вона вхопилася непокаліченою рукою за серце. Але, переляк і цього разу дав їй гарячкову енергію. Вона спотикаючись добралася до лісу. Мутній чорний її зір помітив камінні стовбури дерев із металевим листям. Між стовбурами не було стежок. Зате подибувались невеличкі бетонові галівинки з мармуровими гніздами. На ці гнізда сідають горожані міста, коли їм знудяться сидіти вдома. Між камінними деревами не було живої трави; чимало, натомість, було сбонітових кактусів, різних квітів із кольоровим, металевим листям.

Мадам Чу знеможена присіла на камінному грибу, що виринав з-під сентитичного моху, під розлогим камінним дубом.

— Льолі, дорогенький мій Льолі! — заголосила вона. — Де тебе шукати? Сонечко ти мое, тухо ти моя безконечна...

— Любовні ви не найдете в цій країні, мадам Чу. — раптом озвався приємний чоловічий голос. — Так, у цій країні нема місця для любовні, мадам Чу. А про сонце і не говоріть. Воно заслонене космічною пиллюкою; для людей цієї країни непотрібне вже сонце; вони мають свої ультра-фосфорові світила в стратосфері. Хваляться, що ці світила впивають у них спокій і безтурботну байдужість.

— Льолі, любий мій Льолі! — скріннула мадам Чу. — Нарешті нашла...

— Заспокойтесь, мадам Чу, — вів приємний чоловічий голос. — Ви, бачу, втратили багато крові. Сидіть спокійно, я вам перев'язжу руку.

— Ні, ні, не треба, мій Льолі, — ласково сказала мадам Чу. — Я кронотечу сама вже прининила... своїм унутрін-

нім скученням. Організм мій починає нормально працювати. Відчуваю в собі приплив енергії. І рана на руці заживе, коли я на неї буду дмухати.

Вона лагідно надула губи, доторкаючись ними до прикрії з-за печененою кров'ю язви. — От і бачиш, на очах заживає. Ах, Льолі, які цілющі скарби містяться в людині!

Рана на очах Сив'юка зажила, не залишилося навіть найменшої риски. Голі, гарні руки мадам Чу любовно простягнулися до нього.

— Бачиш, яка я вже, Льолі? Така як і колись, правда? Поганий робот показічив мене, але вони всі не знають, що в моєму еєті — цілющий скарб.

Сив'юк стурбовано поступився від тремтячих рук мадам Чу.

— Ох, ох! — Йойкнула мадам Чу. — Такий ти, Льолі? Я підохрівала і підохріння мої не були порожніми. Ти до неї заходиш, правда?

— До кого?

— До цієї головатої!

— Тут усі головаті, мадам Чу.

— Чому „мадам Чу” Льолі солоденький, що з тобою?

— Ви помилляєтесь. Я не той, кого ви шукаєте.

— Не той? Чому „не той?” — Лице мадам Чу трагічно видовжилося.

— Помилка!

— Чому помилка? Покільки ти разом зі мною, чому ти не можеш бути Льолі?

— Мадам Чу, я не Льолі і я цим не можу бути. Помилка! До речі, чому ви прибули якраз до цієї країни з любовними пристрастями?

Мадам Чу безсилно опустила руки.

— Так, справді помилка, — притищено прорікла вона. — дивно, чому я вас відразу не відізнала? Ви все ще вишкуєте тут людей, що можуть ходити?

— Вишкую.

— І відвозіте човном-метеором до своєї вічної держави Гльорії?

— Відвожу.

— І мене заберете з собою?

— Може й заберу. Тільки треба дещо провіріти...

— Провіріти? Хіба ж ви не знаєте, хто я? Тут усі знають мадам Чу!

Саме, коли Сив'юк намірився поглянути собі на ліву руку, де був мініяторний апарат з опуклим зеленим склом, мадам Чу кокетливо підсунулась до нього.

— Пригорні мене до себе і відчуєш у своєму серці силу кохання. Поглянь уважно на мене і очі мої порівняєш із зорянами, що мерехтять ночами над твоєю батьківщиною. А пальці моїх рук, тонкі і ніжні — о, як прагнущі я пестити нимін голову моого невловимого Льолі!

— Льолі? — пробурчав раптом Сив'юк.

— Ах, ах, ти вже заздрини. Це добре, це дуже добре. Кохання без заздрості нічого не варте.

— Мені не вільно заздрити, мадам Чу, — дещо схвилювано сказав Сив'юк.

— І може — кохати не вільно?

— Де правдива любов, не може бути місця для заздрості, мадам Чу.

— Який ви, який ви. Не дарма ж люди цього міста

називають вас диваком. Чи, може, на те ви прибули сюди, щоб смішити людей цього міста?

Сив'юк з цікавістю поглянув на мадам Чу.

— Ах, у вас особливі очі, не такі, як у жителів цього міста. Чи ви помітили відблиски плятини в очах тутешніх людей?

Сив'юк не відповів. Він далі з увагою приглядався мадам Чу. Вилиці його обличчя поблідли.

— Яка ж разюча подібність! — захоплено прорікла вона. — Ні, ви мабуть, як не той, то майже він, якого я шукаю століттями. Лагідність і доброта витрискую з вашого обличчя. Ах, заберіть, заберіть мене з собою. Я так стужилася за сонцем, за місяцем, за зеленими лозинами й потоками. Там напевне я осяду і перестану шукати моого Льолі.

— Я припускаю, що вам дадуть право азилу у нашій вічній державі Гльорії. Ви, до речі, маєте великі шанси; ви ж може ходити, а це великий атут. Крім того, ваш вид ще не спотворений здобутками цивілізації. Тільки ж, пробачте, я мушу дещо провіріти... для формальності.

— Знов провіріти! — жахнулася мадам Чу. — Перебільшена впертість заволоділа вами. Ах, пригорни мене, пригорни. Поцілуй мене, поцілуй і душою відчуєш велич краси, що в мені.

Але ці благання радше насторожили Сив'юка. Його щоки прибрали колір крейди. Він був схвильований, губи йому тримали. У очах, однак, жеврів вогник упертості. Він раптом піdnіс перед своє обличчя ліву руку з мініяторним апаратом, що побліскував опуклим зеленим склом.

Мадам Чу в цю мить іронизливо крикнула. Крик цей був відмінний від милого лебединня, яке хвилину тому лілось з її уст.

На опуклому склі апарату з'явилася якась молода жінка, яку ж відразу Сив'юк упізнав. Це була мадам Чу. Була вона в білій, довгій шаті; на плечах мала розпущене буйне волосся. Тримала вона в правій руці червону стяжку з золотим написом: „Похорон останньої жінки”. Довкола неї більмали жовті воскові свічки, за нею видно було сидіти священика в чорних ризах, перед нею стояла на катафаклю заквітчана домовина. Мадам Чу вільною ходою наблизилася до неї. Вона з повагою ступила на катафакль і потім обережно, щоб не пом'яти білої шаті, простяглася горілиць у домовині, що була оббита білим оксамитом.

Аж від затемненого коридору з'явилися жерці майбутнього з величними головами, у чорних фраках. Вони несли на своїх плечах ще одну домовину на другому катафаклю, що виринув з-підлоги побіч катафаклю мадам Чу.

Жерці майбутнього вставилися довкола катафаклів іппалером. Вони всі тримали в руках жовті свічки. Обличчя були в них уроочисто поважні; очі, однак, здавалося, дивилися без жалю на покійників.

Із тіні виринув священик у чорних ризах. Він кадив ладаном домовини і співав „Упокой”... Жерці відразу ж підхоплювали: „На вікі вічні упокой...”

„О, Пане-Творче, яка ж трагічна картина із далекого минулого!” — з болем прошепотів Сив'юк. Остання жінка... Ви справді були останньою жінкою цієї країни

мадам Чу? А Льолі ваш — був останнім правдивим чоловіком, правда?"

Але, ці слова, що були висказані вголос, залишилися без відповіді. Сив'юк поглянув на те місце, де пару хвилин тому стояла з простягненими руками мадам Чу. Її вже не було. Він ще, не довірючи собі, заглянув за камінний стовбур, надіючись там її побачити. Але й за стовбуром не було мадам Чу.

Аж зневеч'я, над камінними чубками дерев зашугав гамак. Він хвилину зупинився над головою Сив'юка і потім лагідно почав спускатися на бетонову галівинку. Як тільки він сів у мармурове гніздо, Сив'юк упізнав апологета давнини. Пан З покликав його рукою до себе.

— Ви мусите знати, громадянине Гльорії, що моя поява тут не випадкова, — притинено заговорив пан З. — Як ви й самі знаєте, для людей моєї країни будь-яка руханка не належить до приемності. Коли хтось з нас кудись вибирається на гамаку, то робить це з крайної необхідності.

— Ви, здається, хочете мене попередити...

— І попередити і дещо розповісти, громадянине Гльорії. Ви гралі невдячну роля з мадам Чу. Вона вас ма-лощо не спокусила.

— Бідна мадам Чу! — з чуттям прорік Сив'юк.

— Це не мадам Чу, громадянине Гльорії.

— Знаю! Це остання жінка вашої країни.

— Ні, це Спокуса-Мойра, що хотіла викликати в нашому місті заколот. Ви своїм апаратом відігнали її, чим допомогли їй утікти. Вона тепер напевне буде гасити ліхтарі в стратосфері.

— Навіщо й це?

— Вона хоче всіх нас знищити. Та, може так і краще буде. Хай уже прийде сон, як таке життя.

— Перебільшуєте, апологете.

— Не я — радник С перебільшує. Він тішиться, що робот мадам Ю покалічив Мойру, що була тут, між нами, як мадам Чу. Пані Ю дісталася навіть нагороду — пілюлю Ко-Мін, що продовжить її життя на тридцять років. Мусите знати: пані Ю крайнє дурна жінка. Радник С знає що ця подія сталася випадково.

— Чи можливо покалічити Мойру, апологете? Ключ до майбутнього в руках Пана-Творця.

— Не говоріть, не говоріть цього, громадянине Гльорії, — він збентежено ворухнувся в гамуку. — Вона прислали мені фосфорового листа в якому віщувство...

— Приkre віщунство?

— Дуже приkre. Вона пише, що в майбутньому люди моєї країни втратять ноги й руки.

— Навіщо вам ноги і руки, апологете?

— Це правда, роботи й так виконують усе те, де треба людських рук чи ніг. Та на цьому ще не кінець.

— І туловища теж зникнуть. Залишаться тільки величезні голови; вага кожної дорівнюватиме теперішній так званій модерній людині.

— Це так, це так, — потакнув апологет давнини зі смутком у вирячкуватих очах. — Тільки ж...

— Тільки ж тоді вже людина не буде людиною; буде це тільки модерна голова, чуєте, апологете — модерна голова.

— Вона вас про це сповістила, громадянине вічної держави Гльорії?

— А потім прийде загада.

— Ви й про це знаєте?

— Модерні голови злетяться на Харонове поле, складуться у величезну піраміду і перетворяться в одну монолітну металеву гору.

— Вона і цю тайну вам виявила!

— Вона нічого мені не виявила. У нас про це знають навіть діти.

— О золота давнинно! — прорік розлучиво апологет.

— Чому твоє коріння зітліло? Де твої цілющи соки? Чому ти не дала нам на вікні-вічні правдиво людської подоби?

— Не нарікайте, апологете, — зневеч'я озвався якийсь голос за плечима пана З. — До кого люди прямували, те собі і осягнули.

— Антикус! — скрикнув пан З.

— Не хвилюйтесь, апологете, — сказав Антикус. — На вершку металевої гори буде округлий мармуровий камінь з написом: „Звершилось...” — прорік голос Антикуса. І війнуло ніби вітерцем на пана З. Апологет провів свою кутою рукою по своєму чолі. — Така то потіха!

Аж раптом над лісом зашугали гамаки. У повітрі появився великий текст із заголовком: „Присуд”. Текст поблискав величними фосфоровими літерами.

— Попередження вже непотрібне. Радник С прислав легіон. За хвилину вас арештують, громадянине Гльорії. Погляньте: в тексті написано „смерть”.

На тлі сірого неба, де не було зір, третмів у вогненних рямцях повний акт обвинувачення. Сив'юк читав його без хвилювання. Він був упевнений, що його лихो тут не зустріне. За його бо плечима стояло могутня вічна держава Гльорія на яку зсилає свої ласки сам Пан-Творець; за ним, без сумніву, повага його батьківщини, з якою всі народи світу, а навіть і інші плянети стараються утримати добре відносини. У акті обвинувачення було п'ять пунктів.

1. Громадянин вічної держави Гльорії Сив'юк, довший час співдіяв з Мойрою проти нашого геніяльного народу;

2 він намовив її, щоб вона викликала авантuru в домі пані Ю;

3. кров мадам Чу, що була Мойрою, це гіпнотичний шантаж;

4. вигадки про неіснуючого Льолі, це — спроба посіяти серед наших жінок заздрість та плотську пристрасть до чоловіків, щоб таким чином навернути наше геніяльне суспільство до безпросвітної минувшини;

5. так звана любовна сцена в лісі між Мойрою і громадянином Гльорії, це прямe нарушення моральних засад нашого геніяльного суспільства.

Під актом обвинувачення було грубими фосфоровими буквами написано: „Смерть!”.

Над лісом стало темно від гамаків та боєвих лежанок. Вони ніпомотно воронами кружляли в повітрі, деякі вертикально спиналися вгору потім швидко опадали і зупинялися над самими чубками камінних дерев. Вони все близче і близьче наближувалися до Сив'юка, немов би дразнилися з ним. Сив'юк виняв з кишечку маленьку трубку, що мала силу могутні побільшувати його голос. Він прикладав її до уст і крикнув:

— Мадам Чу прийшла до вас, але ви її не відзначали. Це ж

Мирон Ганушевський

БАТЬКІВСЬКИЙ ЗАПОВІТ

Присвячую в 10-і роковини скінальщини українським селянам.

За обрієм на сході рвалися вибухи гранат і малювали червоними спалахами темну плахту неба... Зелені та оранжеві світляні смуги прорізували небосклін жорстокими басамаами воєнної грозди, що котилася далеким рокотом тучі всіми дорогами зі сходу на захід... В ту липневу ніч, що пахла медом і сіном, стогнала земля в гарячій згарині, що їх залишала жорстока смерть. Собаки, підгававши хвости під себе, вили протяжно, юкнуши шерсть та клапали зубами немов кусали зловісну темну ніч...

На горбочку причалося село... Поприєдали білі хати у садах, а між стрункими тополями, що підпирали зоряну баню неба над церквою з похиленими хрестами, шмигали кланоухі кажани й тривожно перекликалися сині...

Ніч найчорніша перед світанком. На тлі заграви неба видно постать біля брами крайнього обістя побіч церкви. Ідіві Василеві не спиться цієї ночі... Стоїть і дивиться туди, звідки має незабаром зйті ясне сонце де кублиться тепер пекло... Його третмливі уста перестали шепотіти молитви і він знає, що вже жадна силія не зможе задержати червоної орди і йому „багачеві” не буде місця в

остання жінка цієї країни, яку ваші предки — головаті жерці, загнали молодою в могилу. Ви осягнули своє і тішитесь собі. Але від Мойри ви не втечете. О, від Мойри ви не втечете, хоча б ви продовжили собі життя до п'ятсот років!

— Погрози, погрози! — заверещали головаті люди в гамаках.

— Іван-Твориця ви ж не переможете. Покайтесь!

Гамаки над лісом з нетерплющим почали метушитись у безладді.

Під актом обвинувачені раптом згас паніс „Смерть”. Ale це тривало тільки мить і він інаново почав світитись фосфоровим світлом. Гамаки згущеними лавами наблизились до Сив'юка. Деякі з них черкали його голову, Сив'юк заплачував очі, і з-затисненими зубами скучив свої думки в напрямі етатосферичної станції Зодіак, де був його човен метеор Бджола. Не минуло й пару хвилин, як над гамаками ноявилася довга вогнista смута. Гамаки сполошено поєдали на мармурові гнізда. На чолі смуги видно було світлинного човна, що мав вигляд іг'яви. Човен зупинився високо над головою Сив'юка. Аж раптом у ньому, з-під споду відчинилося віко. З цього віка вирвався ясний стін світла. Сильний струмок повітря відірвав Сив'юка від землі і швидко потяг до відчиненої кляпи човна-метеора. Як тільки він зник у отворі, кляпа затріснулась і метеор із нечуваною швидкістю помчав у сходиному напрямі. Коли він був уже на недосяжній висоті, із його хвоста вильтів жмут літер, що уформувався в реченні: „Прошай крайно, прощайте люди з величними головами. Той, що міг ходити, відійшов від вас на вікі”.

царстві сатани... Старий важко зітхнув... а далі прошепотів, повернувшись в сторону церкви:

— Да буде воля Твоя Господи... Мені старому й так писана скора смерть та жаль молодих, що тільки почали жити і тих діток маліх...

Вже хотів іти до хати, та дрібна постать жінки стала біля нього. Її голос дріжав, а зуби цокотіли, немов від холоду.

— Тату, ходіть уже. Ми готові в дорогу і не хочемо без вас їхати... а ви...

— Та де вже мені старому... Та й вам молодим на чужині не з медом буде... От дрінчиши зубами, як вікна склом на церковній бані... Та вони старі та й земля дріжит, а ти молода та ще й не знала біди... Чи думаєш, що десь буде спокій, буде щастя? А як і знайдете тихий кут, то в серці спокою не буде... Але я не пойду... Мое місце тут, коло тих тополь, ще їх ще мій дідо садив... Може і я тут буду кому потрібний... Може моїм синам, що пішли в ліс до УПА, може твоєму Петрові, що тепер у тому пеклі під Бродами, а може й ще декому... Бо мое му найстаршому, що ось там лежить під калиною, моєї помочі вже не треба... Його добила польська тюрма... Ей діти, діти... Не дав я вам долі та дав серце, що любить рідну землю та й її боронить... Тому і я лишаюся з вами... А Іван пехай їде. Рятуйтеся з ним, бо шкода вас, жінок та й маліх винута...

Скінчив старий говорити, коли дійшли до хати. Колі били копитами і порскаючи мотали головами... Чулидалеку дорогу. Підрученій заіржав, як почув діда біля себе. Прищупив уха, як дідова рука пошполонала в грині та поклепала по ший.

— Ей коники-коники... Не будете вже орати рідної землиці, на якій виросли... Не будете... Дорога перед вами чужа і далека та й без повороту... Побіжите нею скоро та й станете оглядатись... Чи не задалеко погнали вас, схочете запитати, та ніхто вас вже не послухає... Як не послухає ніхто нашого серця, не запитає чого воно хоче... Топчути нас то одні то другі, женуть нас як отару овець нерозумні настухи... Не знають, що як позамінюють людей, то земля тим іншим не уродить, бо чужий не має до неї серця... та й не зрозуміє вона чужого... А ти, Іване, не думай! Ідь, куди Бог провадить, бо тут не буде для тебе життя... Ти один лишився коло землі (коли інші взяли зброю), бо хтось мусів лишитися... Але тепер тебе тут не треба, бо тебе й так москалі вб'ють, а землю відберуть... Ідь, Іване, в світ та не погуби діток на чужині, бо... може приде час, що Україна їх потребуватиме і закличе... А ти мусиш здати рахунок...

Пішли всі в хату. Попереду дід Василь, за ним син, дочка, невістка і двоє онуків... В печі жеврілись головні і кидали тіні горщиці по стінах... Чорніли горщики велінкі і череваті, як газди на покутті під образами... На полиці блимав каганець і, здавалося, немов тряслася руки в старого Василя, як здіймав ікону Богоматері і вишитаній рушник. Коли він повклякали, благословив три рази в да-

леку дорогу, а тоді поцільував образ і подав доці, що держала немовлятко на руках...

— Це для Тебе Маріє... Нехай Вона — Пречиста опікуються Вами в дорозі і нехай держить наш рід в любові і згоді. Нехай дозволить скоро повернутися додому!... Заступи їм усім нашу маму, яку Бог покликав до себе, бо там на чужині, всім буде треба материнського серця... Ідьте, а я вас відправлю за село...

Коли доїздили до нивки, що витягнена каблуком аж під горб попри дорогу, коні самі завернули на місток і стали. Це було місце їх найважчої праці як орали під горб. Старий Василь змахнув рукавом непрошеною слізовою і скоро прикладнув та похилився до нивки, щоб ніхто не бачив... Витяг в пазухні платок, розпістер і скарюченими від важкої праці, але жилавими ще пальцями набрав землі. Брав її мадими грудками навхрест від сходу, що вже золотився побіч з відкритою головою.

— Це для тебе... Нехай стойти в пошанівку всюди, де ти будеш і твої діти, бо то піт і кров прадідів наших та й нас обох... Свята земля... А тепер з Богом в дорогу.

Обняв сина обома руками і притиснув до старечих грудей... Іван чув як билося батькове серце... Коли всі спіділи на возі, дід Василь урвав кілька квіток та подав старшому онукові, що держав торбу з книжками на колінах, свій скарб...

А тобі Юрку, оці квіточки — синю волошку та й червоних маків... бо ти в мене вчений... Пам'ятай про рідину квітучу землю і добрий український народ, що його геройська кров цвіте оцім червоним зіллям... А його все більше і більше...

Коли на дідуся поднівся сині очі молодого онука Павлика, що сидів біля батька а ранішній вітерець смікав йому золоту чупринку, старий Василь посміхувся.

— А що тобі синку дати, сам не знаю... маленький ще ти...

— Мені дідуся дайте ту саблю, що лежить у фосі... і показав ручкою на заржавілій багнет, що його загубив якийсь німець... — Як підлосту, то велиуся і пелебю всіх болсівників, а тоді взе нікуди не будемо втікати.

— Маєш синку... Ти в мене все був вояк і дай Боже, щоби твої слова справдялися... Не дарма Павлом тебе назвали-тобі і меч.

Прощавайте діти!... Отут моя межа, моя границя і кінець моєго світа... Ідьте і може десь там на чужині доженете те, чого нам тут доля не дала... Мир і спокій, Божий рай на землі, що був і тут колись; та, видно, ми не заслужили на нього, коли втратили... Боже вас благослови і дозволь повернутися в Україну!

Іван перехрестився і важко сів, сіпнув віжками і коні рвионули з місця аж кинули людьми. Віз покотився у відолинок, а золота хмара пилуги закрила діда на горбі, що благословив їх тримливою рукою. Іванові випалося, що все за ним летить у іронію... Важким каменем налягло на душу, а вона рванулася в німому — болючому прогесті, чіплялася землі, що жовтіла стернею, хваталася придорожніх корчів, каменів, зачіплялася за кожну стеблиничку, щоби остатиця там, де зросла... Іванові очі дивилися перед себе, в пільну дорогу, що бігла знов під горб, але очима душі бачив усе поза собою... Вузькі лани, що різникольоровою мозаїкою вкривали землю за селом,

темну смугу лісу під горбом та синю стрічку річки, що пливла до ясного неба... що на нього викотилося велике червоно-золоте сонце... і в останньому зусиллі невидимі рамена Іванової душі простяглися до нього — до ясного сонця, що там в горі, та дарма... Тоді він з розпуккою оглянувся, шукав порятунку і тоді ще раз, в останнє побачив свого батька... Старий Василь стояв на горбі з піднятими вгору руками на прощання. Його довга, біла постать височіла над селом на тлі ясного сходу як велетень... Ноги мов вросли в землю, а в піднятих руках зачяло золотою червінню житедайне сонце... Якася таємна сила протягла холодом по Івановій спині й на переміні обсипала жаром... Мимоволі стягнув віжки і коні стали. Від діда Василя падала довга тінь і видалося, що вона задержала віз... Іван встав на возі, підняв руки намов крила до лету, хотів щось крикнути до батька, але слова застягли десь коло серця... і тоді прийшла хвилина, одна хвилиночка, коли почув якийсь знайомий голос, що наказував:

— Вертайся до села... Вертайся до села! Твоє місце там, біля батька... Не кидай рідної землі... Вертайся...!

Іван потер долонею чоло, а далі притиснув руки до серця, що забільсь затіпалося, мов хотіло вискочити... і щось тоді прорвалося в Івановій душі. Подумав, що не віддергнеть... Заболіло-запекло в грудях і йому випалося немов його як деревину вирано з корінням із землі та кинули впоперек дороги, що йшла в невідоме... Коні рвали копитами мяку дорогу, а Іванові пальці вп'ялися у скіру віжок, аж заболіли. На стягнені болем обличчі застиснулись твердо уста... Чув як гупають ковалі у скронях аж ехінів голову і згорбився немов постарівся в ту важку хвилину...

І тоді саме почув теплій дотик м'кої дитячої ручки на своїх рапавих пястуках... і його пальці розпружилися... Коли глянув ліворуч і побачив очі Павлика, що гляділи з довір'ям в батькове обличчя, випростався і підняв голову вгору і уста розкрилися в усмішці... Накрів широкою мозолистою долонею малу руку, що вже держала віжки і тоді почув, що йому зростає могутня сила, яка не дозволяє йому бути слабким... і він вже знову знає, що відергнеть... бо мусить відергати...

Книжку „Історія Русів”, про видання якої було торік проголошено у „Вісникові”, підготовлено до друку.

Видавництво просить читачів „Вісника” допомогти видати цю монументальну працю, — передплатити її.

Ціна книжки на попереці замовлення (передплату) — 2.75.

Гроши за книжку надсишайте на адресу „Вісника”.

Видавництво

Майор В. Карай-Дубина

В боях за чужу "родину,,

(продовження)

В діючу армію.

Військові інформації повідомляли про відступи советської армії на всіх фронтах. Навіть не воякові ставало зрозумілим, що советські фронти заломилися. Армія „побідоносно” відступала. Великий „драп” на схід нищив на своєму шляху все. „План Барбароса” був у дії. Німецьке командування планувало в найменші терміни вийти власними військами на лінію Архангельськ-Волга, розгромити советську армію, а потім перейти за Урал і розбити індустриальні райони за Уралом.

Чергові комісарські політбесіди з старшинським складом школи, у якій перебував капітан Климась щоразу набирали плакової мельодії та розгубленості. Одного дня змест політнавчан зовсім змінився. — „Наші предки — говорив комісар — народ воївничий. Князі: Ігорь, Святоїнок, Андрій Боголюбський, Володимир Великий — це князі, що провадили великі переможні війни, захищаючи Русь-Росію. Олександр Невський, Іван Грозний, Петро I-й — це наші царі великої Росії, які дощенту розгромлювали тевтонські орди, сягали власною ногою у Берлін, Париж, до Італії, під Константинополь. Всюди бував наш російський вояк з російським багнетом. Запоріжці, козаки, українські гетьманні воювали — нищила ворога за Росію, народ, боєві традиції руської армії, офицерську честь.”

Такий напрям політнавчан не тільки здивував, але й заскочив багатьох старшин, в тім числі й капітана Климася.

— „Що це за новий вітер? Куди вони гнуть? А деж подіється проклятій царизм, теорія пролетарських революцій?” — ставив собі питання Климась.

Мовчки слухали старшини комісара, думаючи власні думки.

Раптом команда: „— Встати! Струнко!” —

Всі, немов на пружинах, підхопились.

— „Слухай наказ. Верховна Ставка. Головнокомандуючий всіма фронтами. За зраду партії й урядові, за зраду Батьківщині генерал Павлов, Качалін, Понедельні поставлені перед верховним воєнним трибуналом СССР. Розглянувшись в закритому засіданні воєнтрибунал, згідно з указу від 22-го червня 1941 року про зрадників Батьківщини, шпигунів і співпрацівників з ворогом, ухвалив: генералів армії Павлова, Кочаліна, Понеделькіна засудити до карти смерті — розстрілу. Присуд виконано”. Москва. Кремль. Верховна Ставка.

Головнокомандуючий обороною — Сталін.

Начальник Політуправління РККА — Щербаков

Немов грім серед білого дня і ясного неба подіяв наказ на старшин.

Генерал Понеделькіна Климась зізнав особисто. Ще під час перебування в Москві. Видатний військовий спеціаліст, вірний партії, як пес, непереборливий у власних діях — і раптом — зрадник. Вихрем закрутись у Климасевій голові різні думки.

— „Прошу сідати” — скомандував комісар. — „Партія — вищий орган. Вона хоробріх нагороджує, без мілосердя карає зрадників. За хоробрість під В'язмою нагороджено орденами „Червоної Прапору” 12 вояків, серед них 2-х льотнантів”. —

Політнавчання скінчилось. Климась вийшов на подвір'я школи. Він сперся на паркан, пихкаючи цигаркою. Задумався...

— „Тов. капітан, Вас просять до штабу школи!” — Перед Климасем стояв салютуючи посильний вояк. Похапцем пішов Климась до чергового по школі. Той спрямував його до начальника школи.

— „Тов. капітан Климась,” — звернувся начальник школи до Климася.

Згідно з наказом командуючого армії Ви призначаєтесь до діючої армії на посаду комбата 53 батальону спеціального призначення”. —

— „Так є, тов. начальник школи!”

— „Зайдіть до комісара. Він хоче з вами говорити!” —

— „Слухаю, тов. начальник!” —

Климась попрямував до кабінету комісара. Застукав.

— „Прошу” — почулося зза — дверей.

— „З'явився на Ваш наказ, тов. комісар!” — відрапортував Климась.

— „Щиро Вас вітаю з новим призначенням. Партія і уряд удостоїли Вас великим почесним обов'язком. Ви призначаєтесь у діючу армію, на боєвий фронт. Партія і уряд покладають на Вас надію...” — і т. д. Ось в такому сенсі здоровив комісар Климася. А той стояв моїчкі і думав: — „Знаю все як і що? Знаю, чому партія і уряд призначили мене на фронт. Не подобався політрукові і комісарові... Зрештою... ліпше. На фронті інші обставини. Там побачимо”. —

Комісар свою агітку скінчив. Потіс руку, вдаючи що дуже засмучений, але одноразово і гордий за нове призначення для Климася.

— „Ви вільні. Збирайтесь. Зайдіть до штабу, одержите всі документи”.

оОо

Шостого дня Климась дістався до росташування 53 батальону спеціального призначення. А за два дні Климась вже командував батальоном. Батальон перебував на передовій, він був приділений до одного з піхотних полків, але діяв як самостійна одиниця. Климась наступної ночі оглянув склад батальону, озброєння, запаси, амуніцію, санітарну службу, кухні, матеріальну частину. Все вимагало негайного поповнення ремонту, заміни. 30% вояків зовсім не мали зброї, ті що мали розпоряджались лише по 15 набоїв на вояка. Кулеметів було лише 4, з них 1 зовсім не діяв. Батальон перебував вже місяць в боях, весь час відступаючи. Бувшого комбата забито. Батальоном командував заступник начальника штабу.

Климась докладно ознайомився з станом, негайно про-

все доложив комісарові та зголосив командуючому відтинком.

— „Ваш батальон наступної ночі відтягається до резерви на відпочинок”, — відповів телефоном командуючий відтинком. — „Там все поповните. Зараз з'явиться до мене на нараду”. —

Клиmasь з'явився негайно до командуючого відтинком. Штаб його росташувався під ліском у землянці. За столом, обкладеним мапами, сидів командир полку, висока ліса людина в пенсне, з рябуватим обличчям. За іншим столом сидів комісар. Він щось писав. Один за другим прибували командири батальонів. Командир полку роспопчинає нараду. Ранком наступ. Командир полку наказує зробити перегруповання військ. Треба проломити німецькі передові, прорватися у запілля і клином розширити фронт для чергових військових ешельонованих частин армії. Командир полку для кожного батальону визначає на мапі окрему ділянку для наступу, окремі завдання, якими силами і де наступати, які мати резерви і т. ін. На питання чи при наступі буде забезпеченено підтримкою артилерії, командир полку відповів, що наступ підтримуватиме мінометний дівізіон та полкова артилерія. Але мінометного дівізіону фактично не існувало, бо совєтська армія взагалі ігнорувала мінометну зброю ще за мирних часів, а полкова артилерія не мала стрілен. Скінчивши розмову з командиром третього батальону комполка звернувся до Клиmasя:

— „Ваше, тов. капітан, таке завдання — батальон мусить наступати тут. При наступі всього полку Ви мусите проломити, разом з першим та третім батальоном лінію ворога та захопити височину 127”. —

Командир полку показує на мапі. — „Далі Ви захоплюєте ось цей місток то оцей садок, чи гай і утримуєте їх”. —

— „Так є, тов. комполка — відповів Клиmasь. — „На якій віддалі від нас знаходитьться височина 127?” — запитав він.

— „Зараз вирахуємо” — I комполка роспочав рахувати. — „на віддалі 12 кілом.” — відповів він. Клиmasь мимохід засміявся.

— „В чому справа? Чому смієтесь” —

— „Як же не сміяється тов. комполка. Я перший раз на фронті, але обставини перебування наших частин вже вивчів. Чи ж німці дурніші за нас? Напевно і це — так, що вони теж ураховують випадок пролому з нашого боку, а тому змінюють власні становища в ширину і глибину. А ми хочемо своїми, напівзброєними, голодними і босими та ще в додаток виснаженими в боях людьми проломати фронт?

Згідно Вашого наказу, як я бачу, наш наступ є наступом на цілковито окремому відтинку. Чи ж урятуємо ми своїм наступом всю армію, яка весь час відступає? Тим більше, що наші вихідні позиції до наступу зовсім несприятливі. Німці скосять нас кулеметним вогнем ще до початків наступу”. —

Всі командири батальонів та присутні на нараді старшини не чекали такої сміливої критики командирських роспоряджень. Комполка тим більше. Він здивовано і запитуючи глянув на комісара. Той подвів голову від писанини і пильно глянув на Клиmasя.

— „Чи не скінчили Ви часом, тов. капітан, генеральної

академії?” — запитав він іронічно. — „Міркуете, як Мольтке. Наказ є наказом. Його треба виконувати і думати над тим як ліше виконати. Ми тут для того, щоб померти за Родину. Командуючий відтинком ліпше знає що і як робити. Наш обов'язок прорвати фронт... За такі розмови на передовій фронті Вас треба б віддати негайно до полевого суду. Але ураховуючи, що Ви перший день на фронті... будемо бачити далі”.

Командир полку вів нараду далі. Такого звернення наради Клиmasь зовсім не чекав. — „Оце й є командирська ініціатива” — подумав про себе. Хоч не хочеш — а вмірай. Зрозуміло чому весь час „побідоноско” відступаємо.

Наступ призначено на 3-годину 20 хвилин ранку. Клиmasь повернувся з штабу до батальону і зразу ж скликав нараду старшин. Дав їм конкретні вказівки. Потім сам особисто перевірив росташування вояків на вихідних становищах, створив необхідні резерви, пересунув деякі частини, змінив сотні, порозмовляв з підтаршинами та вояками. Підтримував їх на дусі, хоч у самого моральний стан був теж дуже пригнічений.

— „Цурні роспорядження, дурний стан фронту — міркував Клиmasь. Лініє людей даремно знищуюмо. Добре як ще заб'ють, або відступимо. Але як попадемо до полону? Що тоді?” —

Про полон у німців ходили різні чутки. Оповідались жахливі речі. Німці вирізували воякам язинки, виколювали очі, обрізали вуха, стріляли на місці, сотками палили в стайннях та коморах.

Чутки особливо підсилювали політпроганда з боку комісарів та політруків. Вояки ж оповідали, що німці до полону не беруть, а місцевих негайно віднускають додому, дають добре їсти, а хто забажає навіть може у німецькій армії служити. Клиmasь міркував на всі боки. До полону не хотілось, але й даремно умиррати...

Клиmasь перед самим наступом обходив передову і оглядав окопи. Німецький фронт напружливо мовчав. Час до часу злітали додорогі ворожі ракети, яскраво освітлюючи місцевість.

Клиmasь підійшов до одного з окопів. У ньому сиділо двое. Один з них глянув на Клиmasя і попрохав дозволу говорити від окопу.

— „Прошу” — відповів Клиmasь відходячи від окопу.

— „Тов. комбат, рятуйте! Що робити?” —

— „В чому справа? Що з вами, тов. боєць?” —

— „Рятуйте... Що робити? Ви знаєте, що я жив. Німці живі стріляють... Порадьте, що робити?” —

— „Чому Ви хвилюєтесь? Хто це Вам сказав, що німці стріляють живідів?” —

— Це ж не секрет. Навіть листівки кидають, у яких закликають вояків вистрілювати живідів. Це Клиmasь знов, але про це було заборонено інформувати вояків. Зрештою на війні гинуть всі незалежно від національності.

В полоні теж гинули всі, а в бою куля не розрізняє хто якої національності. Відтягти з фронту вояка-живіда Клиmasь не мав права. Це може викликати велике нарікання, тим більше що живідів в СССР недолюблювали. Клиmasь стояв і думав. А потім сказав:

— „Кожний має на власних плечах свою голову, а в голові розум. Я вам нічого не можу порадити. Тиль — не-

далеко. Навколо лісі. Я Вас зараз переведу до резерви, а далі не моя справа.

— „Так є, тов. капітан! Дуже дякую. І вояк-жінд зник у темряві.

Підйшла хвилина наступу. Годинник показував точно 3.20. Мусіла б вже роспочати стрілянину полкова артилерія та мінометний дівізіон. Але нічого не чути. Рантом советський фронт освітлюють зелені ракети. Роспочався наступ. Заторхотіли кулемети. Десь рвонули гранати. Пішов до наступу перший батальон, за ним на правому фланзі уступом йде вже дві сотні батальону Климася. Німці негайно заалірмували. Як і завжди вони мали дуже докладно продуману систему вогню. Затархотіли німецькі кулемети, ударило дві серії мінометів, поль бою освітили тисячі ракет. Десь за німецькою передовою загавкала артилерія.

Советські сотні йшли у чолову атаку без артилерійської підтримки. Вояки десятками падали мертвими, скошені німецьким кулеметним вогнем. Стрільна гармат своїми вибухами вкрили поле наступу, землю засипало мінометними гранатами. До неба летять стовби вогню з людськими тілами. Повітря стрясають вибухи. Небо вкрилось чорними хмарами... Люди гинуть, як скошений косою бур'ян. Але наступ продовжується. Вояки стрібками поволі підсуваються до передової німецької лінії вперед. Цокотять кулемети. Всюди зойки ранених, благання про допомогу, несамовиті крики, десь почулося притиснене „гупа”.

Розпочинає парешті діяти советська артилерія. Климась стоїть за кущем і дивиться у далековид. Советські стрільна точно б'ють по німецькій лінії. Стрільнувши з 20 разів артилерія раптом затихає.

Зате німецька роспочинає вураганий вогонь і б'є по резервах наступу. Климась запитує телефоном командира артдівізіону:

— „Давайте негайно вогонь! В чому справа? Чому не стріляєте? Не можу далі провадити наступ...“ —

— „Стрілень немає. Нічим стріляти...“ —

— „Як — це немає? Мусять бути...“ —

— „Немає та й все... Просто-немає. Сто разів дзвонили до штабу полка — давайте стрільна. Нам відповіли: не страшно. Обійдемось і без стрілен. Піхота вивезе.“ —

А на полі було пекло. Німці урухомили у дію всі вогневі середники. Придавлені до землі німецьким вогнем, советські вояки не можуть від неї відірватись.

— „Вперьод!“ — вигукую якійсь підстаршина, відриваючись від землі. На місці падає забитий.

Третя сотня батальону Климася досягла вже німців. Але німці вперто мовчать. А ні стрілу. На других відтинках кинуть пекло, а тут мовчанка. Ось вже сотня кинеться на німців з багнетами...

І раптом... вибухи, крики, зойки, вогонь, кулеметна стріляніна. Вибухають німецькі міни. Підступи до фронту заміновані. По фляшгу сотні стріляють німецькі кулемети. Люди падають як снопи на полі. Тонкими, гострими, голосами заспівали над Климасем ворожі кулі. Одна з них пробила полу шинелі, інша-зашелестла в кущі. Климась падає на землю. Ним опановує жах. Жах смерти. Тілом прокочується холод. Климась кладе руки на землю і як кліщами впивається пальцями у траву... Стає млюсно,

потім гаряче. Жах проходить. Климась напружує всю власну волю і опановує собою.

Климась знову звонить до штабу полку. Вимагає артилерії. Раптом з'являється комісар полку.

— „Чому не наступаєте? Розвивайте успіх. Ми прориваємо вже фронт.“ —

— „Мені потрібна артилерія. Гляньте на поле бою“. —

— „Наказую негайно наступати. Артилерія буде за 30 хвилин“. —

Але вояки лежать приплюснутими до землі, не в силі підірватись. Повітря переповнене відламками стрілен, шрапнеллю, димом, землею. Використавши хвилеве припинення вогню з німецького боку сотні кидаються у наступ. Німці пішли у контраступ. Виразно видно, як вони стріляють поперед себе автоматами, кидають гранати, переповзають. Климась дає наказ спрямувати кулеметні сотні вогонь на німців. Німці падають на землю, поволі відсуваються до власних позицій. Деякі залишаються лежати назавжди.

Климась підсилює сотні резервою. Кулеметна сотня перекидає вогонь на німецькі кулеметні гнізда. Роспочинає стріляніна советської артилерії. Німці відступають ще далі, а советська артилерія б'є дуже цільно... по своїх.

Климась негайно звонить до штабу полка. Пояснює в чому справа. Одначе артилерія і далі б'є по своїх. Людей косить власна і чужа стріляніна. Нарешті вона припиняє свій вогонь.

Климась робить останні зусилля і кидає у бій всі залишки резервів. Знову кулеметний німецький вогонь, знову міномети...

За горбками, майже за спиною Климася почувся характерний ляскіт зализа. Відрухово Климась оглядається назад, дивиться в далековид. Виразно бачить танки з гакенкройцами. Шість тяжких сталевих потвор поволі виїзували з-за горбка. Вони йшли прямо на полкові резерви. На мить два з них зупинилися і ригнули вогнем. Потім ще і ще раз. Чотири останніх посунули далі до переду. В небі з'явилися літаки. Вони спокійно залетіли над советськими позиціямі, звіражували і засипали землю бомбами... Все змішалось з землею...

Климась втікав з поля бою, сам не знаючи куди. Він оббіг якісь будівлі і подався у найближчі кущі. За ним бігли якісь посмільні, зв'язкові, начальник штабу... В голові вертіло лише однією думкою: подальше від того пекла. Батальон майже весь був знищений. Та не тільки батальон-знищено весь полк, хоч бій тривав тільки півтори години. Советський фронт був проломаний. Втікали всі в жахливій паніці.

Нова позиція.

Климась дає наказ своєму батальонові розташуватись. Батальон складається з новопокликаних до армії місцевих українських селян. Всі вони переважно бувши підсоветські репресовані.

Закликавши до себе командирів Климась відає необхідні розпорядження, а сам їде відшукати командуючого відтінком. Запитує командантську службу. Але та нічого не знає. Климась звертається до якогось полковника:

— „Тов. полковник, чи не знаєте де росташовано штаб командуючого відтинком? —

— „Який штаб відтинку? — Командуючого фронтом? Відлєтів літаком... в душу, передушу його...”

— „Мені штаб потрібно, чи якогось командуючого, що тут керує цим боєвим відтинком” —

— „Чорт їх знає де вони — ті штаби? Бачите який тут бедлам. Без водки не разберуться. К чорту всіх командуючих і все на світі! Пропали ми всі... Оточені з усіх боків. Плюю на всі відтинки.”

Маленьке містечко вщерть переповнене військом. Вулиці так щільно забиті автами, що нині можна перейти від одного краю до другого. Вояки росташувались в будинках, хатах, шопах, коморах, садках, городах. Лежать вони чи сидять прямо й на вулиці під парканами. Одні варять якусь їжу, інші латають одяг, ще інші спокійно сплять. Багато з них сновингає безцільно вулицями. Порядок порушені. Армія вийшла з під керування. Кожний діє на власну руку.

Клиmasь нарешті відшукав штаб. Але й у ньому чогось „розумного” довідатись даремно. Клиmasь зголосує прибутия батальону у вартового штабу... Це нікого не цікавить. Через старшину доручення одержується наказ: Залишитись на місці росташування. Переформувати батальон на „боєвой” лад. Ждати дальших роспоряджень. Клиmasь повертається до батальону. Про розмову в штабі інформує начальника штабу. Разом з ним планує переформування батальону. До цього бракує рушниць, набоїв, гранат, кулеметів, шашцевого знаряддя. Комісара у росташуванні батальону немає. Він від'їхав автомашиною до політвідділу відтинку.

Начальник штабу пише письмове донесення до штабу відтинку про стан батальону. Його везе до штабу сам начальник штабу. Клиmasь наказує без зброї та набоїв не поверватись. За три години повертається начальник штабу. З ним три автомашини: з консервами, горілкою, цигарками, але без одного набою. Привозити також наказ ждати на місці до ночі. Набої і рушниці одержати на фронті. Начальник інтендентської служби відасть 2 кулемети і ящик гранат. Клиmasь заряджує на всякий випадок поготівля. Забороняє воякам входити з зони росташування батальону. Заборони ніхто не виконує. Вояки тихим по одинці або в двійку зникають. До батальону вони вже не повертаються.

Кухні роздають їжу... Хтось без відому Клиmasь роспорядився росподілити консерви і горілку. Консерви зразу ж з'їджено. Горілку випито. Весь батальон п'яній. Небоєздатний. Вояки дізнаються про оточення і дисципліна негайно занепадає. Клиmasь видає наказ не застосовувати гострих заходів. У такій ситуації гострі заходи були б надаремні. Батальон негайно розбігся б, тим більше, що його склад майже весь місцевий. На фронті вояки можуть перестріляти старшин.

Батальон переформовується. Дві сотні озброюються японськими рушницями. Останні з голими руками.

Кулеметів та гранат неодержано. Їх немає на складі.

В містечкові налаштувати військове майно. Вибухає озброєння, заміновується совєтські установи.

З 1600 вояків батальону 400 дезертували, з ними три старшини.

Пів до 12-ї ночі кур'єр штабу привозить мотоциклем наказ: „Похідним порядком на фронт. Відтинок — Броварі. Місце вкаже зв'язковий старшина”. З'являється зв'язковий старшина. На запит Клиmasь чи знає він місце відтинку — відповідь негативна.

Батальон заалірмовано. Вишикувано у похідні колони. Кухні, обоз, автомашини залишаються на місці. Вояки ще п'яні. Вставати не бажають. Декого, щоб розбудити копають ногами, а ті жахливо лаються, погрожують розрахуватися на фронті. Новолі батальон вишиковується. Сотня за сотнею вишувають у похід. Напружена мовчанка. Час до часу пихтять вогнишки цигарок, хоч куриги категорично заборонено. Напів'яніх вояків ведуть під руки. Вони бурмочать невиразні реченні, борюкаються, лаються. Нарікають на весь світ, на владу, колгоспи і на війну.

На світанку батальон підходить до вказаного місця. Це якісь бувший радгосп у віддалі 2 кілометри від фронту.

Лінію фронту помітно. Небосхил безперерви освітлюється ракетами. Їх кидають обидві воюючі сторони. Ревуть гармати, цокают кулемети. Часами повітря стрибається жахливо-могутньою величезною експлозією. Іноді гарматні стрільни замітають і до радгоспу.

В подвір'ї радгоспу стоять напівзруйновані будинки. Начальник штабу знаходить ще цілу кімнатку і росташовує у ній штаб. До командира боєвого відтинку спрямовуються зв'язковий від головного штабу та старшина батальону. За годину вони повертаються. Приносять наказ: „Батальону зайняти другу лінію оборони. Окопатись. Зброй немає” На мапі червоним олівцем визначені ворожі і совєтські позиції. Навколо позицій зроблене величезне червоне коло. Воно означає, що совєтська війська в оточенні. Клиmasь радиться з начальником штабу. Той інше наказ. Складається нарада старшин. Батальон немає чим окопуватись. На щастя у радгоспі знайдено декілька лопат. На кожну сотню припадає по чотирі. Роскошнається приготування до оборони. Зв'язкові ірокладають телефонне сполучення. Косяться вже шанці, тріщать паркані, розбираються стайні для шанців та ходів сполучення.

Начальник беепостачання іде до Борисполя. Йому наказано без зброї не вертатись. „Організувати” за всяку ціну. До першої години дня він повертається, а з ним ще 5 навантажених автомашин. З рушницями, гранатами, набоями, кулеметами та лопатками.

(Закінчення в наступному числі.)

СКЛАДАЙТЕ ЖЕРТВИ

НА

ПРЕСОВИЙ ФОНД „ВІСНИКА“

Відділи, що не провели підписки на „Вісник” на 1955 р. або не розчилилися за 1954 р., зроблять це в січні.

Виконуймо наші зобов'язання до річного з'їзду ООСЧУ.

В ДЗЕРКАЛІ ДІЙСНОСТИ

Великий нью-йоркський щоденник „Journal American” опублікував у 5-ох числах серію статей, яких змістом є розмова його репортера з головою підпільнії російської організації НТС („Народний Трудовий Союз“) Георгієм Околовічем. Це той Околовіч, що його мав застреляти, висланий з Москви до Німеччини советським НКВД-истом Хохлов, та він бачичте, в останній хвилі нагадав пересторогу своєї дружини не вбивати людини, і не чепив Околовіча.

В цих статтях розказує Околовіч, син православного пана з Риги і пізніший учасник боїв з большевиками в Криму, про свою організацію, якою символом є ... тризуб „руського“ (?) князя Володимира, а її завданням повалити большевицький режим шляхом революції; про свою працю в рядах цієї організації й про свою виправу разом із 5-ма членами цієї організації в 1938 р. на територію ССР для розвідчих цілей, звідки тільки двох їх повернулось і т. д.

Друга світова війна збудила нові надії серед однодумців Околовіча. Коли Сталін захопив Західну Україну й Балтійські держави, використали агенти НТС цю нагоду для легшої інфільтрації ССР, де вони організували клітини НТС. Вони вступали як охотники в німецьку армію, де працювали в характері перекладачів. Як члени німецької армії, організували вони свої комірки рівнож у таборах полонених, а прибувши з німцями на територію ССР, вони „губилися“ там, або мандрували з підробленими особистими документами та організували спротив і проти большевиків і проти німців. За це багато з них мали наложити головами.

Великі сподівання покладали члени НТС на акцію генерала Власова. Але американська 3-тя армія, перед якою Власов капітулював, передала ген. большевикам які повісили його в Москві.

Головна праця НТС в теперішній момент — це пропаганда. Поруч 40.000.000 летючок, що їх мали перекинуты за залізну заслону при допомозі бальоніків, використовується також багато інших секретних винаходів. Так наприклад описати те потрясаюче враження, коли в часі якоїсь паради або військових вправ над головами зібраних мас з гуком розірветься ракета, з якої рине на землю повінь революційних летючок. Дуже вигідними мали виявитися гумові пліточки, що на них відруковані короткі звернення НТС. Той, хто знайде їх, не розуміє зразу, що воно таке. Але, відбивши ті незрозумілі значки, на папері, або дощці, легко відчигтує їх і передає далі.

Крім цього користується НТС багатьма іншими фізичними, механічними і всякими способами для витворення „революційного клімату“ в Росії.

НТС, ніби, покрив цілий ССР густою сіткою своїх „молекулярних клітин“, зложених з 2-х, 3-х осіб, а всі нитки, що ними ті клітини пов’язані, зосереджуються в його — Околовіча руках.

Розсіяні по терені ССР агенти НТС мають такі завдання: подавати вістки про себе; креслити на мурах, стінах, залізничних вагонах і т. п. олівцем, крейдою, або

вугіллям знак російської національної революції „НТС“, що рівнозначне з гаслом „Смерть тиранам!“, або „Свобода працюючим!“; операції НТС мають концентруватися в околиці більших фабрик і військових касарень.

На страйкі, демонстрації або які бунти покищо не дозволяється. Станеться це аж тоді, коли провід організації упевниться в допомозі з боку червоної армії.

НТС втішається всебічно допомогою. Вона приходить йому м. ін. з Нью-Йорку, Льюїс-Анджелес, Сінгапур, Сіднею, Лондону й Парижка. Революція гряде, каже Околовіч. Прискорення її приходу залежить від кооперації вільних націй.

Головні постулати Околовіча щодо тієї „кооперації“ під адресою заходу такі: визнати „революційні російські сили“, щоб російський нарід зінав, що існують сили, довкруги яких повинен він гуртуватися. Призвати тим „силам“ місце в міжнародних конференціях створити на заході, напр. на терені Німеччини, російську військову групу з екстериторіальними правами. Та найважливішою для НТС є фінансова допомога — „пособія“. Не якась добродійність, не секретні фонди, ані таємні джерела, лише „позика визволення“, або окремі бонди.

А, коли революція затріює, тоді рос. нарід вирішить чи бути республіці, чи конституційній монархії.

Такі то бульки пускає п. Околовіч для американців. Очевидно, для нього — правовірного русотяна не існують ані інші неросійські народи, ані їхні національні аспирації, ні їхні вікові визвольні змагання, ні їхня довголітня дійсна, кривава боротьба в неймовірних умовах підсовєтської дійсності. Ні! Для нього стрілка на годиннику історичного розвитку затрималася на тому дні, в якому він з недобитками армії Врангеля залишив Крим. І з цього часу для нього абсолютно ніщо не змінилося. В першу чергу не змінилися ані його, ані його соратників погляди. Він пічого не навчився та й вже і не навчитися. Відомо — горбатого й могила не направить.

Та не про погляди Околовіча йдеться. Нам далеко більше цікаві його ревеляції про широко розвинену акцію його групи та про протисовєтські настрої російського народу, який нібито масово включається в цю революційну акцію і жде від західних демократій допомоги для як найскорішого повалення большевизму.

Захід знає про боротьбу геройчної УПА не з оновіданням окремих українських лідерів, але, так сказати б, з першої руки, з автопсії. Він мав нагоду зустрічати наших борців, які із зброєю в руках і з незагоєнними ранами пробилися й пробиваються з рідних земель до далекої Баварії. Він знає про дії УПА з численних краєвих видань: фотознімок, офіційних советських проголошень і відозв, а навіть із спеціально складаних міждержавних договорів для поборювання УПА та з частих атак советської преси, комун. партій й уряду на непримірних укр. „буржуазних націоналістів“. Він знає про це також із звітів безсторонніх очевидців — власних громадян. Все це ствердженні факти.

Боєві відділи УПА спенетрували вздовж і впоперек не тільки цілу Україну і нераз також сумежні території, але й нав'язали контакт з революційними організаціями інших поневолених народів, а навіть мають своїх гарячих приклонників, а може й членів — в концентраційних таборах далекого Сибіру й Соловок.

У своїх рейдах стрічали боєвики УПА підпільні революційні групи різних народів. Тільки на превеликий жаль, за винятком створених Сталіном советських партизанських груп, які воювали проти німців і безборонного українського населення, їм не вдалося ані разу натрапити бодай на слід якогось російського противільшевицького спротиву. Легенди про їх існування поширюють різні російські емігрантські організації серед деяких західних кіл, захищаючи при цьому інтереси традиційного російського імперіалізму.

Так само і про якість антисоветської настрої серед російського народу невідомо нашим борцям нічого. Але, щоб нам не закинути тенденційності, віддаймо краще слово безстороннім чужинцям. А їх, — слава Богу, — вже є доволі.

Ось одному з них, кореспондентові часопису *France-Soir* пощастило одержати дозвіл на відвідини ССРС і він весною 1950 р. провів там два місяці (переважно в Москві). У безсторонній зустрічі із сірою людиною хотів він пізнати життя — буття підсоветських мас, їхні настрої, сподівання й побоювання. Поїхав туди озброєний бездоганним знанням рос. мови в слові й письмі й рідкою в наші часи об'єктивністю, яка заставила його не шукати ані неба, ані пекла, тільки непідробленої, реальної дійсності без огляду на те, чи вона мила комусь, чи ні. Свої помічення описав він у *France-Soir*, а потім видав їх окремою книгою. Не все воно так склалось, як він собі бажав. Вправді поза невідступним провідником-перекладчиком з інтуриста, якого він до речі не потребував, ніхто його там спеціально не слідів і він мав зглядну свободу рухів. Але двері всіх цікавих для нього інститутій і установ були перед ним замкнені тайною директивою міністра закордонних справ, яка забороняє вступ чужинцям без спеціального дозволу того ж міністерства. Коли йому й пощастило такий дозвіл (напр. на відвідини якоїсь школи, детсадка, „палацу пioneriv“ добути, то туди провадив його спеціальний службовець міністерства або в крайному випадку зустрічали його і супроводили наперед підготовлені довірені люди, які дозволяли йому побачити й почути тільки те, що йм пообалося показати йому. Але на деякі відвідини, як напр. якогонебудь колгоспу, так й не вдалося йому дозволу добути.

Тому хоч-не-хоч мусів він обмежитися до того, що вміщувався в людську гущу в метро, на базарі, в крамницях, згіл, в чергах перед ними, в театрі, в церкві (в часі Великодній відправи), на червоній площі (під час 1-травневої параду) і т. д. Там він обсервував людей, прислуховувався їхнім розмовам та приглядався реакціям, і на підставі їх поробив більш-менш правильні висновки.

Те, що ми довідуємося про теперішнє життя підсоветських громадян, не є новиною для нас. Життя сіре, убоге, повне невигод і нестатків. Знищенні війною міста в більшості вже відбудовані, але мешканева скрута й далі незвичайно дошкульна. Бо що з того, що напр. в якісь

більшим апартаментовім домі окрім родини мають вже свої окрім кімнати, а часом навіть і дві, коли все ще пересічно 8 родин привезеної користуватися однією кухнею!

Життєвий стандарт советської людини далеко нижчий не то від американського, але й від першого ліпшого західно-європейського робітника. Заработка менший, праця тяжча, продажа на ринку предметів щоденного вживання недостатня, довгі черги під крамницями — звичайна картина, громадянські вольності в західному розумінні в ССР не існують. Але підсоветський громадянин не знає, як воно є на заході й тому не може робити порівняння.

З советської преси, напр. довідується громадянин, що у Франції мільйони дітей виростають неписьменними, бо їхні безробітні батьки негодні заплатити високих оплат за навчання в початкові школі...

Велику роль у витворюванні публічної опінії грає театр. Советський ряд не жалує грошей не театри й вони поставлені так високо, як ніде у світі. Ось в Москві грають 25 театрів. Впродовж двох місяців бував автор 36 разів у театрі. Але помимо доволі високих цін за місця не бачив він ніколи ні одного порожнього крісла. Квитки викуповують тижнями наперед, простоюючи нераз цілу ніч в черзі біля театральних кас.

Що ж грають советські театри? Опера, класичні твори, патріотичні з тематикою давньою (за царського режиму), з громадянської та другої „великої вітчизняної“ війни, драми з колгоспного життя і... антиамериканські п'єси. На замовлення уряду написали советські письменники 28 п'єс із цього жанру, в яких наслідують часи поміж 1945-1950 роками. Темою буває життя в Америці або советсько-американські „драки“ в Європі. Автор бував на 6-х таких п'єсах.

Для прикладу коротенький зміст одної із них, п.н. „Голос Америки“: Американський старшина-герой, який за відвагу у боях над Лабою здобув декілька американських і советських відзнак, повертається до Америки й бажає дожити віку в мирі й спокою. Але через різні інтриги, в яких немалу роль відіграв один брутальний сенатор, обвинувачено цього старшину в державній зраді й покликано перед комісією не-американських дій. Йому пропонують виголосити в радіо промову проти ССР. Коли він відмовляється від цього, йому знижують військовий ступінь і звільняють з посади. Він бажає хоч будь чим відплатити „воєнному папієві“ — сенаторові й пробує розкрити деякі його темні „зділки“. Але сенатор насилає на нього заплаченої гангстера, який хоче його вбити. Діючи у власній обороні, наш герой убиває гангстера й за це поїзає під суд. Аж тепер відкривають йому очі його колишній сержант, сідомий комуніст, юнійний службовець, показує йому всю гніливу систему, в якій живе він і враз із своєю жінкою приєднується до сил, які боряться за триумф демократії і мир в Америці під егідою комуністів.

З усіх антиамериканських п'єс, в цій єдиній змальовані американці ще доволі можливо. В інших кожний американець, який прибуває до ССР, — це імперіалістичний шпигун, диверсант, гангстер, або інший лиходій, який на кожному кроці старається панести шкоду „батьківщині трудящих“. Та це ще не найбільше лихо. Далеко гіршим

є факт, що публіка без ніяких посторонніх спонук реагує спонтанно на акцію на сцені по лінії інтенцій авторів, віріше тих, що п'єсу замовляли.

Знищенні війною советські міста в більшості відбудовані, але яким коштом! Ось у Сталінграді дають авторові змогу говорити з тов. Черкасовою. Вона, воєнна вдовиця; настоятелька дитячого садка, а тепер депутат Верховної Ради і „знатна людина” ССРС. Зараз після розгрому німців під Сталінградом зорганізувала дружину із 17-ти жінок, які в часі після їхньої нормальності працювали в фабриках, приступили до прочищування вулиць і хідників та відбудови знищених домів. Цей рух, „підхопила” ціла країна. Сьогодні в цілому Советському Союзу працюють т.зв. „бригади Черкасової”, які в самому Сталінграді нараховують 200.000 „охотників”. І цими то силами в більшості направлено воєнні знищення. Скільки дармового труду дали ці люди! Скільки то їхнього поту полілося!

Ні, що не говорім, а большевики майстри в пропаганді й ця пропаганда дала свої наслідки. Помимо пильної обсервації, не вдалося авторові завважити серед московського населення ніякого невдоволення, не то якого небудь спротиву, чи бодай охоти до нього.

Тут годиться підкреслити, що поза короткою кілька-денною прогуллянкою до Сталінграду й Тифлісу, автор провів цілий час, біля 2 місяців, в Москві й частинно в Ленінграді.

Гадаємо, що коли б він був відвідав й інші союзні республіки, а в першу чергу Україну, його враження були би дещо інші. Доказом на це спомини п. Мєсти. А з Росії його імпресії мусять бути такі, як є. Бо й справді чого б росіянам хотіти? Їх не тільки не арештують, не вивозять, не морятъ головом, але навіаки вони втішаються й користуються офіційно проголошеним і до зануди повторюванним першінством, чи пак старшинством. Кордони їхньої держави посунені до меж, про які не могли маячити не тільки власні раби, але й інші донедавна ще вільні народи. Помимо нечуваних злочинів советського режиму з їхнім урядом у світі пануються й рухаються з кожним його словом. А запаморочені невгаваючою пропагандою маси у вільному світі виконують роботу термітів.

Перед советським громадянином, який мав щастя народитися русским, відкриваються невидані піде інде можливості. Він легко знайде працю, на керівних, впливових і добре платних постах не тільки на території своєї „несояжної” батьківщини (1/б світу!), але й на великих сусідніх просторах, що їх західні демократії так легко відступили їм після другої світової війни.

До цієї ролі виховує їх сьогодня советська школа, в якій навчання ведеться в дусі крайнього російського шовінізму. Загляньмо до методичного підручника Л.П. Бушліка, виданого для советських учителів п. п. „Проблеми навчання історії в Сов. Союзі”.

Навчальним завданням науки історії в ССРС є збуджувати й плекати любов до своєї батьківщини й ненависть до її ворогів, безмежну лояльність до великого советського народу, до партії Леніна-Сталіна і до сов. уряду. Свідома советська людина мусить озбройтися найпередовішою советською ідеологією, щоб протиставити її заходові.

Советські учителі мають невтомно „демаскувати буржуазну фальсифікацію” всесвітньої історії. Особливу увагу треба присвятити виясненню тої поступової ролі, яку у всесвітній історії відграє великий російський народ. Російська культура з давні-давна перевищувала культуру германських племен і скандинавських сільют. Ось напр. давній російський (?!) поетичний твір „Слово о полку Ігоревім” залишає далеко позаду французьку „Лісню про Ролянд”, або німецьку „Лісню про Нібелонгів”.

В середніх роках була Росія для європейської цивілізації забороном перед монгольською інвазією і нападами російських царів у порівнянні з феодальним устроєм Західної Європи мало прогресивний характер! „Прогресивний” цар Іван Лютий став в останніх двадцятих роках советського режиму національним російським героєм.

Підбій і анексія колись народів центральної Азії й Кавказу виявилися добродійством (!) для тих народів, бо перед ними відкрилися можливості всестороннього розвитку й спільної боротьби не лише проти царської Росії, але й проти своїх рідних експлоататорів.

Це так про давніші часи. А ось у ХХ. столітті російський народ помимо деякої технічної й економічної відсталості занимає визначну центральну позицію у всесвітній культурі. Ця першість російського народу видна на кожному полі. Мало не всі винаходи завдячує світ Москві в той час, як вона — Москва не має ніяких зобов’язань перед культурою заходу.

Російська наука має першість у розвязці найбільш важливих проблем математики. Російські учени майстри найбільш здобутки в ділянці фізики. Росія — батьківщина електричного світла, бо Едісон ... вкрав російські винаходи з цієї царини. Радіо — це російський винахід, який вкрав Марконі від російського вченого Попова. Перші літаки найшли російські вчені на 21 років перед братами Сайт. Російський народ займає перше місце в техніці, артилерії й мореплавських конструкціях. Вони перші винайшли підводний човен, панцерник, ледолом, торпедну лодку. Широко відомі в світі здобутки російської науки в ділянці металургії, хемії, біології й агрономії.

Особливо великі заслуги Росії в царині географічних і суспільних наук. Вона — батьківщина ленінізму, який являється найбільшим трофеєм російської і всесвітньої культури(!).

В рос. мові написані твори Леніна й Сталіна, які становлять вершок теоретичних праць людства (!).

Рівнож у ділянці технічних наук першість Росії не улягає сумніву. Така сама першість належить рос. народові в літературі й мистецтві. Учитель — письменник у своїй праці — не може поминути ні одної нагоди, щоби не підкреслити учням всього, що вказує на першість Росії в різних ділянках культури.

Друк винайшов не Гутенберг, а лише москаль.

Російський народ перший встановив новий соціалістичний лад у світі, а великий стратегічний геній Сталін заткнув за пояс західних полководців.

Отруюючи молодь „таким духовим кормом” вирощують її на вірну підпору советської влади. Чи підуть москалі на революцію задля того, щоби на місце Маленкова посадити Керенського, Ніколаєвського, або іншого Оку-

ловіча? Ні, бо вони захитрі, щоб із за кольору фасади руйнували будівлю.

Такий є стан там. А якже воно виглядає по цей бік греблі? Захід мав і має нагоду переконатися, що єдиним чинником, на який можуть спокійно покладатися, єдиним надійним союзником в боротьбі проти большевизму є визвольні рухи поневолених народів. Вони дали вже докази, що воюватимуть за всяких обставин і тій боротьби не припинять, аж доки ворог не буде розбитий, доки на руїнах своєї категорії не здигнуть храм волі. Це знають провідні мужі західних демократій і нераз про це говорять нам, переважно виступаючи, як гості на наших святочних імпрезах. А в будні приникають очі на дійсний стан і захоплені міражем великої Росії охоче сприймають різних ласих на пособія Околовичів, сиплять мільйонами на рухи, які не існують, а едину реальну й надійну силу зацікують і „дисциплінують” тезами про „непередрішенство”. Цим не тільки наносять шкоду визвольним змаганням поневолених народів, але й свій віз скерують на шлях невдач, а може й катастрофи.

Щож ми на це? Чи ми зробили все, щоби незрячі побачили й глухі почули? А може ми нашими крамолами, нашим розпорощенням, атомізацією наших сил, до того з усіх сторін атакованих безпосередньо, викликавши неловір'я до себе, послаблюємо себе.

Огляньмо ці справи в дзеркалі дійсності. Подумаймо, застановімся і поки не пізно — надробімо занедбане, щоб оминути невдачі в майбутньому.

9, 11, 16.

Три цифри, а за ними три факти. Кельнська радіостанція (Західна Німеччина) передала 9. грудня м.р. інтерв'ю з Головою Проводу ОУН С. Бандерою, вказавши, що С. Бандера є одним з найзапекліших ворогів Советського Союзу, який втілює стремління 40 мільйонів українців, які боряться за державну незалежність. С. Бандера представив сучасний стан визвольної боротьби України, а зокрема працю й боротьбу українського національного підпілля. Це один факт.

Циклостилевий Бюллетень Українського Інформаційного Бюро черга 14 за 14. грудня 1954 р. об'ємом на 4 сторінки, подав на останній сторінці під наголовком: „Кореспондент часопису Нью-Йорк Таймс відвідав „ВО” стверджив, що „11. грудня ц. р. заступник голови ВОУНРади С. Довгаль прийняв кореспондента на Західну Німеччину щоденого часопису Нью-Йорк Таймс п. Альбіона Росса, який докладно цікавився сучасним станом УНРади, її складом та політичною роботою Виконавчого Органу. В цікавій розмові, що відбулася продовж двох годин п. Альбіон Росс порушував чимало проблем, зв'язаних з українською справою та з визвольною боротьбою українського народу”. Це другий факт.

А 16. грудня в Нью-Йорк Таймс вміщено замітку Альбіона Росса, в якій він розповідає про те, в яких то палацах проживає зараз С. Бандера, який надмірно активізується і тут же говориться, що того „терориста” і

„військового злочинця” хотіли заарештувати американці та не нашли.

Це третій факт.

Чи є між ними зв'язок?

А. С.

НАКАЗАНО: „ЗАПРОТЕСТУВАТИ” І „ВІДМЕЖУВАТИСЬ”.

Бідний і тощий грудневий Бюллетень ВО черга 14 з 14. грудня. На чотирьох сторінках циклостилевого друку вміщено Різдвяне звернення до українців, святочне побажання Голови НР, який „закупивши на ДМ 25 значків пошта УНРади пересилає побажання ВП Ганеві Президентові...“. Стиль, кажуть, то людина.

З бюллетня довідуємося, що засідання Президії НР тривало 20 і 21 листопада і „з уваги на пізню нічну пору засідання було перенесено і закінчено дня 5. грудня 1954 р. відповідними висновками й ухвалами, які передано до ухвали ВО УНРади в його дальшій діяльності”. Виходить, важливє було засідання. З коротенького повідомлення про нього, довідуємося, що там „заслухано інформацію ВО УНРади про його поточну діяльність і працю та розглянено ряд засадничих питань”. Поточна діяльність і засадничі питання в поточній діяльності — так завжди.

Найзасадничішим, як виходить з того урядового повідомлення, було питання матеріальних засобів. Про це сказано: „Незалежна політика вимагає незалежності й у фінансових справах. І цю аксіому українське громадянство повинно й мусить взяти до уваги й про неї пам'ятати, щоб своєю жертвеністю підтримати Державний центр”. До цієї „аксіоми” треба б додати: підтримати людей, які погодились вести працю з непередрішенськими позиціями, що заперечують державність, яку взялися репрезентувати люди державного центру.

В наглій спірі довелося скликати ВО 25. — 26. листопада, не ждучи закінчення НР. І на тому „наглому” засіданні обговорювано справу звернення Голови асоціації проф. Ю. Бойка, щоб „наділити асоціацію моральною й матеріальною підтримкою”. І думаете наділили? Не наділили. А вирішили, що виникнення Асоціації послаблює українські наукові сили й послаблює цю важливу ділянку. І тому: „в інтересах зосередження роботи українських науковців советознавства, ВО вважає за необхідне об'єднання їх в одній українській науково-дослідчій установі”. А др. Хробакові доручено „зайніціювати об'єднання існуючих трьох рівнобіжних українських дослідчих інститутів сходознавства в одній науковій установі”. Мабуть мали на увазі відділи при УТГІ, УВУ, НТШ, де працюють люди над тематикою сходознавства. І

для того, щоб посилити дослідження „советознавства”, доручили докторові-міністрові Хробакові об’єднати їх в новий науково-дослідчий Інститут, щоб там досліджувати проблеми „советознавства”. Горе з тим „советознавством”. Там, на тім боці греблі, українську науку й людей советизують, а тут „старші брати” разом з людьми Виконного Органу, які заличили українських науковців до Інституту Вивчення Історії та культури ССР теж розробляють проблеми „советознавства”, а ВО ще посилює та об’єднує, аби не дозволити українській незалежній науці йти своїми дорогами. В „советознавстві” хоронимо українську науку, а говоримо для спільноти про аксіоми незалежної політики.

Найбільше обурила ВО заява І. Вовчука на політичній Раді УККА 12. XI. — в якій сказано; „Імперська советизація України, що її так наполегливо переводить московсько-комуністичний уряд, найдошкульніше б’є по національній культурі, фальсифікує її й винищує. Пропоную: а) виділити з НФ відповідну суму для підтримки українських вчених, що розробляють національну проблематику, б) підтримати Незалежну Асоціацію дослідження національних проблем: що повстала в Мюнхені”.

І за оюю поропозицію чи домагання ВО, роздумуючи над посиленням дослідницької роботи „советознавства”, ухвалив: „одночасно закликати керівництво Асоціації рішуче запротестувати проти виступу п. Вовчука на Політичній Раді УККА 12. XI. та відмежуватись від нападів у деяких українських пресових органах на політичні позиції і напрямні праці українських науковців, які включилися до роботи в інституті Вивчення Історії та культури ССР в Мюнхені”.

Коли б не стиль і не дух УІБ важко б повірити, що таку постанову могли схвалити українські люди, які говорять про аксіоми незалежної політики. Та ж де чувано, щоб ті які беруться очолювати боротьбу проти тоталітаризму, закликали (зобов’язували) вчених запротестувати проти виступу, в якому домогалося матеріально підтримати українських вчених, що працюють над нашою визвольною національною проблематикою. А на засіданні ВО так було. Більше того, вчених асоціації зобов’язується „відмежуватись” від пресових органів, що критикують політичні позиції і напрямні праці горизонтального інституту, що досі працює проти нашого визволення. Інституту, який не так давно видав брошурку Карова „Совєтська партизанка”, в якій привласнюється дії УПА росіянам, плюгавилось і обезпечувалось українську націю під час другої війни. Проти таких політичних позицій не протестують. Ні пікнули і проти фальсифікату з „советознавства” проф. А. А. Зайцева під наголовок „Движение населения в ССР на 1952 г.”. А в тій „советознавчій” праці написано: „В усякому разі, приналеж-

ність 3/4 всього населення ССР до русської народності і абсолютна більшість великорусів (за сов. термінологією русских) є домінуючими даними етнічного складу його (ССР) населення”. Ці ж наукові фальсифікати читають (мусить читати) ті, що схвалюють на ВО політичні позиції того інституту. А то ж і є „советознавство”, над яким доручено зосередити роботу українських вчених п. Хробакові. Мені здається, що далі йти нікуди. А це ж тільки початок політичної дії, озброєної „науковим советознавством” з позиції непередрішенства.

І. Федорович

Репліка авторові книжки „Загублена Українська людина”.

Редактор „Листів до приятелів”, проф. Шлімкевич, видав книжку під наголовком „Загублена Українська Людина”. В книжці багато всякої „філософії вільних душом” на світоглядові теми. „Крізь призму світогляду, пише автор, людина розуміє світ і події в ньому, це то світогляд, піддає людині поставу супроти різних явищ і піддає розумові оцінку тих явищ”. Стверджуши важливість світогляду для людини, автор в другому місці свого трактату пише: „Взагалі світоглядові проблеми, це не проблеми мас”. А що ж то таке, ті маси? Чи не з людей вони складаються?

Свої світоглядові розважання автор призначає „для вузького кола людей, для вільних душом”. А іншим, отій масі, на думку автора, світогляд зважив. Дискутувати з такими „супердемократичними думками” людини вільної душом, не будемо, бо українська людина: чи то простий селянин, чи то робітник, чи чесний інтелігент, з якого чужі вітри не вивяли національного ества, душі національної і не забур'янили плевелами чортополохів, завжди була, є і буде людиною окресленого світогляду. Найкраще то видно в епосі народному, в думах народних, в неписаних заповідях, кермуючись якими наш народ виявляє своє ставлення до світу і подій.

Наприклад: „краще своє латане, ніж чуже хапане”, „Без Бога ні до порога”, „Не в чині (титулі) діло, а в начинці”, „гуртове чортове” і багато інших. Для редактора „Листів до приятелів” то не світоглядові речі, бо те створив народ, а світогляд у нього, то уділ вищих, ізбраних „людей науки, розуму, які мріють про суспільство вільних душом”. Вони й про державу солодко мріють. „Держава для вільного духа — це тільки рами, організаційна форма того вільного суспільства”. Автор твердить, що „політичним ідеалом Шевченківської людидни було утвердити українське суспільство своєю власною державою. Як далеко це від ідеалів Шевченка, де „в своїй хаті своя правда і сила і воля”. Правда та існувала, існує й буде існувати, переливаючись від мертвих до живих і ненароджених. І людина українська не губилася, а змагалася і змагається за правду в своїй хаті, бо тільки в ній і сила і воля.

Загубивши ту людидну для себе, люди, для яких держава стала тільки рамами, формою без змісту, шукають. Кого? Кажуть української людини. Що ж дивного, що в

листах до приятелів, розважаючи над свободою і порядком,, автор пише: „Волю і правду і радість залила страшна анархія (чи я?) 1919 р., в якої каламутних водах утопилася неутверджена твердим порядком свободи”. „Тоді знову з болю і з розчарування зродилася нова однобока мрія про механічну силу та про на ній тільки опертій порядок. І з жахом ми заглядали, як і в нашому житті та мрія поволі звироджувалася в неволю, хай і під рідним праціором”. Автор знає, як було 1919 р., чий дівізій „заливали нашу державу”, знає, як очайдущою боровся люд український з чужими силами. а на що ж тоді ота отрута в смиреній, тихій і богобоязливій формі? Чи не на те, щоб приховуючись за такою формою, вилаяти тих, які поборюють шкідливу „вільних духом”, що пішли на співпрацю до радіо, щоб через нього українською шли на співпрацю до радіо, щоб через нього українською мовою заперечити для українських людей по тім боці греблі державності 1919 р. Аджеjk про ту державність не дозволено й згадувати, бо „російські демократи” вважають те „фашизмом”, націоналізмом, з якими треба боротись.

Якщо за філософією вибраних держава тільки рами, то їх легко можна змінити на чиось вимогу, достосувуючи до чиhoсь вигод. Проф. Шлемкевич в кожному числі „Партійних Листів” смиренно, ніби поборює партійну грізню, шукаючи синтези кільких духом. І в січневому числі „Листів”, пустивши слізому про дуже низький рівень нашої полеміки, він „безпартійно” „філософсько” повчає „ізбраних”, що ті, які заперечують і поборюють непередрішенство є та „українська необачна й глупа рука”, яка помагає большевикам. Москві, мовляв, „не вігідні ті, чий голос чується крізь радіо і чий голос пригадує країві, що є вільний світ, але поза засягом Москви”. Епітети й порівнання пана Редактора „Листів” далекі від „безпартійної філософії” людини вільної духом, що так м'яко говорить до приятелів, кільче шукати загублену людину, воюючи з націоналізмом.

На одних зборах в селі Покровському, де збереглася церква Запоріжської Січі, крайсляндіврт закликав селян поборювати націоналістів українських, твердячи, що вони борячись проти німців, помагають большевикам. Пригадую лице й поставу дебелого селянина, який, виходячи із зборів, сказав своєму приятелеві: „голос, як сурмонька, та чортова думонька”. Мав світогляд цей селянин і з цим мабуть погодиться проф. Шлемкевич. Г. П.

ВІДДІЛ ООЮСУ В КАРТЕРЕТ ВІШАНУВАВ ПАМ'ЯТЬ МИТРОПОЛИТА ШЕПТИЦЬКОГО

За старанням місцевого відділу ООЧСУ українська спільнота м. Картерет вішанувала пам'ять Митрополита.

В неділю 12-го грудня м. р. парох української Греко-католицької Церкви о. Павло Харчишин відправив Панахиду.

В п'ятницю, 17-го грудня м. р. відсвятковано пам'ять покійного в домівці ООЧСУ, яка була вчерті заповнена учасниками, що зібрались вшанувати пам'ять великого мужа. По обох сторонах портрету Митр. Шептицького стояла почесна сторожа Ю. СУМ-івців та СУМ-івок. О. Хомут виголосила декламацію. Змістовний реферат про життя Покійного відчитала п-і Я. Ткачик. Поминальні сходини закінчено відспіванням Боже Великий, Творче Всесильний.

Добровільні жертві зложили: по \$1.

В. Матлага, М. Побудинський, В. Хомут, В. Дитиняк, Р. Теребецька, І. Трунко, М. Хомут, В. Рубас, М. Кухта, С. Петрак, Е. Федак, Н. Зубенко, З. Глушник, Я. Ткачик, М. Глушник, О. Хомут, М. Гідзік. По \$0.75 зложили: М. Хімяк, І. Кусій. Разом: \$18.50.

Пані Р. Теребецьна та м. Гідзік зібрали \$18.50 на віддання брошурці про діяльність митрополита. М. Г.

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ

Високоповажана Редакціє!

Прошу, не відмовити в ласкавості, умістити у Вашому цінному часопису слідуче.

Складаю найбільшу, сердечну подяку для всіх тих Інститутів, Товариств та окремих осіб, що були ласкаві прислати писемні привітання і побажання з приводу Виставки моїх праць (Архітектура, графіка, публікації), що була улаштована Об'єднанням Мистців Українців в Америці і Українським Літер. — Мистецьким Клубом в Нью-Йорку, в дніях 17-19 грудня 1954 р., з нагоди 35 років моєї літер. — наукової і мистецької діяльності. З огляду на чисельність тих листів (коло вісімдесят), не в стані відповісти і подякувати кожному зокрема і тому роблю це за посередництвом Вашого цінного часопису.

Дякую за Вашу ласкавість!

З великою повагою

Проф. Володимир Січинський

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ВІСНИКА

склали: Чикаго-Південь \$62.50

Збірщик: Микола Білецький — По \$5.00; Інж. Ярослав Комаринський, Микола Вишневський, Гайдук Марта, Микола Білецький, Володимир Савчак, Олексо Зрада. По \$2.00; Осип Ярема, Анна Медицька, Степан Проскурняк, Петро Танчак, Володимир Турчиновський, Юрій Ватоманюк. По \$.00; Іван Фургал Ольга Ярема, Михайло Остап, Осип Бурдяк, Михайло Мураль, Татяна Мураль, Іван Салацький, Михайло Ярунік, Ірина Руц.

Збірщик: Григорій Порохонька — По \$2.00; Порохонька Григорій, Вільгельм Максим, Качмарик Володимир, Гнатка Михайло, Чурма Теодор, і Колодчан Ф. 1 долара.

Відділ ООЧСУ в Байоні — \$100.00.

Стрикаченко — \$8.00 Рочестер, Юрійчук — \$1.00 — Торонто, Д. Залізняк — \$5.00 Нью Йорк, А. Блащук \$3.00 Детройт, Петро Іосипів \$1.00 Шікаго.

Клівленд

По \$3.00; Петро Неднаний. По \$2.00; Василь Жук, Дмитро Балайдя, С. Чабанюк, Василь Мудрок.

По \$1.00; Нік Пеліні, Василь Клінцук, Ілья Вільтонецький, Михайло Кілічак, Володимир Шудан, Р. Почтар, Володимир Мазур, Володимир Хома, Терасим Ямковий, Рибій Михайло, Василь Мацех, Петро Вендрин. Петро Рогальський, Іван Озарко, Іван Єзюба, Йонічко Федор, Володимир Кметь Ілько Таванчак, Михайло Соляр, Михайло Піттнанський, Григорій Головка, Петро Шубин, Гків Ляшук, Яків Сиць, Василь Мельник, Михайло Кулік, Александр Блошків, Володимир Струсин, Григорій Кріслатій, Лев Кусяка, М. Лазарович. По \$0.50; Семен Кріслатій, М. Жовнір, І. Гаврилів, Н. Толик, Торкаля Йосип. По \$0.25; І. Лацуга, Т. Цицкевич.

Усім жертвовавцям і збірникам сердечно дякуємо.

**ЗАВЕРШЕНО ВЕЛИКУ ПРАЦЮ — ВИЙШОВ У СВІТ
ОБШИРНИЙ РАПОРТ — КНИГА КОМІСІЇ Ч. КЕРСТЕНА
ПРО КОМУНІСТИЧНУ АГРЕСІЮ І НРОДОВБІВСТВО.**

Офіційно зафіксовано для історії московсько-большевицької злочини над Україною.

Українська Громада в Америці й по цілому світі нарешті прийме з великою увагою й сatisfactionю вістку про вихід у світ величного офіційного видання Американського Конгресу, — а саме — Рапорту Комісії Керстена про комуністичну окупацію неросійських народів в ССР.

В рапорті зафіксовано свідчення українців та представників інших поневолених націй в ССР, як білоруси, армійці, грузини, азербайджанці, ідеяль-уральці, литовці і латиші.

В Рапорті — Киїз — 370 сторінок густого друку і уміщено в ній 35 грунтовних свідчень українців і 30 свідчень представників інших поневолених народів ССР.

Цим частинно завершено велику історичну працю Комісії Палати Репрезентантів Конгресу ЗДА під головуванням Конгресмена Чарльза Керстена, а разом з тим виконано важливе завдання, що його піднявся Український Конгресовий Комітет, допомагаючи Урядовій Комісії в її праці.

Цей Рапорт Комісії, згідно із встановленим порядком дістануть усі члени Американського Сенату і Палати Репрезентантів, а також усі головні установи ЗДА в Америці і закордоном.

Таким чином, картина небувалої руйни нашого Краю і терпіння нашого народу урядово перевірені найвищою Установовою Світової Держави і знайшли свій відбиток на вічні часи в її офіційному виданні.

Правда про Україну.

Як Великий Рапорт, так і Спеціальний дають першорядний, офіційно стверджений матеріал для ширення правди про Україну. Тому Український Конгресовий Комітет має на увазі обі книжки широко розіслати до своїх головніших політичних, наукових та громадських установ по цілому світі, як також найповажнішим діячам політики, культури та громадського життя.

Чи цей план пощастить виконати, — залежить від стану Народного Фонду, себто — яку кількість примірників Рапортів зможе замовити Конгресовий Комітет в державній друкарні ЗДА. Великий Рапорт коштує — один долар, а Спеціальний — 15 центів.

У зв'язку з цим, дуже важливо, щоби наші громадяне поспішилися із вилатою Національного Датку і шим уможливили цю виключної ваги працю.

„Спеціальний Рапорт”

Одночасно з великим Рапортом, вийшло у світ також інше офіційне видання Американської Палати Репрезентантів, а саме „Спеціальний Рапорт” тої ж Комісії Керстена — 36 сторінок густого друку. Це видання підготовлено при співпраці з Джоржтаунським Університетом, його факультетами і групою експертів з різних частин ЗДА, що кооперувалися з Університетом. В ньому, на підставі автентичних свідчень, подано стислий, але всебічний огляд життя України від часу захоплення большевиками самостійної Української Народної Республіки і до останніх днів.

ПОВІДОМЛЕННЯ

Оцим повідомляємо Управи Відділів, Членство ООЧСУ та Українське Громадянство в Америці, що черговий восьмий річний З'їзд ООЧСУ (Конвенція) відбудеться 26 і 27 лютого 1955 р. в м. Нью-Йорк в приміенні Народного Дому — 143 0. 2 Аве.

Порядок нарад:

1. Реєстрація делегатів і гостей
2. Відкриття З'їзду
3. Вибір Президії З'їзду та Комісій
4. Слово-доловід почесного Голови ООЧСУ інж. Є. Ляховича
5. Звіт на доповідь Голови Г. У. І. Вовчука
6. Звіти членів Головної Управи
7. Доповідь Контрольної Комісії
8. Дискусія над звітами
9. Оцінка діяльності ГУ — уділення абсолюторії
10. Доповідь др. П. Мірчука
11. Зміна статуту
12. Затвердження бюджету ГУ і оперативно-фінансових илянів Відділів
13. Схвалення резолюцій
14. Вибори керівних органів Організації

В суботу 26 лютого о 6.30 вечора відбудеться урочисте посвячення прапорів Головної Управи ОOЧСУ, а о 8 год. вечірка для учасників З'їзду й гостей.

Просимо Управи Відділів вчасно вибрати делегатів на З'їзд згідно з ст. 21 Статуту та подбати про вчасне прибуття їх на З'їзд. Через дві години після заповідженого терміну З'їзд розпочне роботу при любій кількості делегатів.

Головна Управа запрошує українське громадянство ласкати взяти участь в З'їзді.

За Головну Управу
I. Вовчук (Голова)

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ „ВІСНИКА”

Передплата на рік \$4.00

Передплата на півроку 2.25

Ціна окремого примірника50

Всі передплати, зокрема з Канади, треба надсилати грошевим переказом (монет ордер), або в звичайних листах, на адресу адміністрації журналу.

Банкові чеки й грошеві перекази треба виповнювати на адресу:

“V I S N Y K”
P. O. BOX 304, Cooper Sta., New York 3, N. Y.
O. D. F. F. U.

Про всякі зміни адреси прохаемо негайно повідомляти адміністрацію, рівночасно подаючи і свою дотеперішню адресу.

Адміністрація.

“ВІСНИК” — ОРГАН ООЧСУ

Редактує Колегія

Головний редактор

I. Вовчук

В грудні і січні відбулися Річні загальні збори в багатьох відділах. Членство переглянуло діяльність відділів та обрало нові управи.

В Байоні — голова Л. Фредок

Чікаго північ — проф. Д. Шумей

Неварк — п. Кононів, Піттсбург — В. Головецький, Рочестер — Стригначенко.

ЗБІРКА НА КОРЕЙСЬКИХ ІНВАЛІДІВ ПЕРЕВЕДЕНА Т-ВОМ Б. ВОЯКІВ УПА.

Нью Йорк

По \$5.00 зложили; О.Д.Д.Ф.У., СУМА, oo. Шасильяні, Укр. Союз Політ'язнів, о. Андрушків, Т. Барабан, Кузмів Перана, Кармелюк Богдан. По \$3.00; Луківський Осип, Гіущак Осип. По \$ 2.00; Дацішин Михайло, Макар Іван, Мачуля Юрій, Костик Володимир, Юрченко Іван, Чума Степан, Чамуля В. Глущак Іван, Салачинський Ярослав, Дацків Орест, Гаврилюк Богдан, Нечіткий підпис, Кульчицький Іван Юерешіївський, Серафин Роман, Попович Петро. По \$1.00; Твердовський М. Юшкевич Іван, Остапюк Маріян, Гуль Павло, Шасилькевич Дмитро, Рудик Михайло, Маґаль Василь, Лев Михайло, Дроговицький М. Кулак Андрій, Прибильський М., Микитин Михайло, Ковалівський С., Кейс О. Омельченко В., Др. О. Соколишин, Царик Т., Магаль Василь, Слика Гриц, Олексюк Роман, Статкевич Лев, Яспій Андрій, Руді Кореї, Салядіяк Михайло Ройна, Стахів М., Біліцький, Різник Іван, Матійчин М., Гончарів Анатоль, Копчинський Володимир, Дудка Григорій, Бухта Павло, Бєлинський М. Сапотік С., Іванницький Ілько, Рік Осип, Цимбалістий Дмитро, Кіндзерський Адам, Трунка Іван, Смеречинський В., Ткачик Степан, Брикайло Петро, Гнатовський Володимир, Хімяк Михайло, Турко Яків, Брус Петро, Гудзік Михайло, Матласа В., Гудз Йосип, Петришин Іван, Дитиняк Володимир, Теребеска Розалія, Клебан Іван, Юаненко Василь, Гудзовський Михайло, Іванів Микола, Тут Іван, Колегман Ю. Демків Михайло, Спортон Теодор, Ясінський Юрко, Боднар Степан, Опачевич Іван, Росцишевський М., Шанайда Петро, Пайончаківський Осип, Зачко Марія, Воробець Степан, Тивел Осип, Кухма Віра, Пилипів Гриць, Зазульків Володимир, Слойка Олекса.

Картерет

Осип Глущук зложив \$3.00. По \$2.00; Василь Хомут, Іван Глущак. По \$1.00; Емільян Ільницький, Осип Рік, Дмитро Цимбаліста, Адам Кіндзерський, Іван Трунко, Володимир Смирчинський, Стефан Ткачик, Петро Брикайло, Волод. Гнатовський, Михайло Хімяк, Яків Турко, Петро Брус, Михайло Гідзік, Василь Матлага, Йосип Гудз, Іван Петришин, Володимир Дитиняк, Розалія Теребецька, Іван Клебан, Василь Ханенко.

Чікаго

По \$3.00; Казанівський Ю. По \$2.00; Бідний Р. По \$1.—; Савчак Володимир, Салацкий Іван, Яруняк Михайло, Турчановський Володимир, Ігліцький Михайло, Білецький М., Пукас Дмитро, Зрада Олекса, Менцінська Іванна, Гайдук А., Ярема О., Нечіткий підпис, Голіаш С., Шаранича О., Пітель Я., Соя Ю., Дрист П., Гнойка А., Камінський Іван, Комарницький Сидор, Нечіткий підпис, Багрій Іван, Стасина В., Бобко М., Чарко Петро, Нечіткий підпис, Семків П., Зайчевський Р., Наронський І., Матовський В., Голяш Т., Дзура А., Навошицький Володимир, Гой Петро, Навошицький Стефан, Птерушка, Галагор Боєис, Ткачук Василь Навошицький Дмитро, Грабас Андрій, Тягнибок Олекса, Борик Стефан, Лемішка Іван, Федак Василь, Озекін Петро, Фоталя Богдан, Нечіткий підпис.

Філадельфія

По \$3.00; Надільний Б. По \$2.00; Дерзко, Нечіткий підпис, Шупаківський, Ценко М., Федків П. По \$1.00; Станицький Е., Прядка, Кривлю, Нечіткий підпис, Дворян, Антоняк і спілка, Ляйко Ю., Медвід І., Сапіга, Пзуњак Роман, Мукельник А., Корчаба В., Гарматія М., Васильків Д., Івасів М., Станко П., Бачара М., Штойко В., Возний І., Грицак В., Солтис М., Романішин П., Боднар І., Швец М., Шаран М., Андрухів М., Василів В., Стадник В., Вакула В., Яремович З., Петрович Осип, Лесів Осип, Поточний Осип, Бос Василь, Лисовський Юрій, Солонінка Андрій, Фурчак Іван, Гоцинец Теодор, Куруд Василь, Посполита Василь, Марків Логгин, Пенкальський, Синювич Юрко, Доміцікій Михайло, Добрянський Микола, Нанащко Михайло, Воповський Михайло, Задвірний Михайло, Лупадій Семен, Ціцінський Семен, Миколайовский Михайло, Васіечко Роман, Ващук Дмитро, Риндич Володимир, Бабій Володимир, Лоїш Данило, Плавняник Теодор, Осташ Михайло, Войцех Володимир, Безрукий щастя, Рузилович Микола. По \$0.50; Савчук Іван, Фартушок Ф., Патриляк В.

Детройт

По \$2.00; Грицай Теодор, Гарбар Михайло, Шевчук Теодор. По \$1.00; Винничук Т., Скорупа Мирон, Любінський Іван, Пиц Іван Кумло Іван, Куцій Петро, Тимочко Теодор, Верещинський Богдан Горечко Ярослав, Токарчук Федір, Сано Петро, Тумочко Федір, Нечіткий підпис, Лесків С., Сулима Дмитро, Горечко Стефанія, Чорд Василь, Горак А., Чизик М., Крамарчук І., Косаренко В., Керницький В., Гойлізар, Розак І., Воскрес, Г.К. і 50 центів — Іванішин.

Неварк

По \$1.00; Рогальський А., Наберезний Р., Мигаль Л., Назар І., Кузман В., Іленський І., Козира П., Кононів Ю., Грубакій О., Лазірко А., Завісляк І., Луцишин Ф., Данилюк В., Нечіткий підпис, Панків А.

Йонкерс

По \$1.00; Шашкевич М., Щур Осип, Дацько Осип, Коцур Вася, Панчук Григорій, Безкоровайний Осип, Гель Степан, Романчик Р., Шморгай Лука — 25 центів.

Гартфорд

По \$2.00; Мельник Тиміш. По \$1.00; Тростянецький Ярослав, Гладун Осип, Олексів Степан, Тесля Володимир, Сабан Роман, Несторук Яків, Наконечний Антін, Колінський Павло, Гритовский Василь, Плосконос Василь, Соломянський Михайло, Бончук Іван, Будас Володимир, Романішин Роман, Мельник Михайло і Гомоню Евстахій 50 центів.

Друкарські помилки в числі 12 Вісника за грудень 1954 р.

Ст.	Рядок	надруковано	має бути
5	12 згори	по Шевченкові	найбільший
	в правій шпалті		по Шевченкові
10	16 знизу		
	в лівій шпалті	царя	паря
10	14 згори		
	в правій шпалті	zmіни всіх	zmіни віх
23		Каммоджі	Камбоджі
24		Бурменської	Британської
25		Загангесових	
		Iндій	Iндій

В числі за січень трапились технічні помилки. На 36 ст. в повідомленні має бути: приміщені, Звітна, плянів. Відкриття З'їзду о 9 год.